



Dr. Doris Teichmann

Wjelika historija
a jaden Wětošojski
wósrzež njeje

Veľká história
a rodák z Vetschau
uprostred nej

Große Geschichte
und ein Vetschauer
mittendrin



Johannes Bocatius
1569 - 1621

Das Leben des Johannes Bocatius

25.12.	1569	Johannes Bock wird in Vetschau geboren
etwa	1575	Schüler an der Dresdener Kreuzschule
etwa	1579	Gymnasium in Iglau
	1588	Universität Frankfurt/Oder
	1590	Scholasticus in Schemnitz - Kremnitz - Illava
25.06.	1592	Lehrer in Eperies
	1593	Magister in Wittenberg
20.01.	1594	Rektor in Eperies
21.06.	1594	Heirat
	1596	Poeta laureatus
09.08.	1598	Verleihung des Adelstitels
Sommer	1599	Geburt des Sohnes Heinrich
Herbst	1599	Rektor in Kaschau
02.12.	1599	Notarius in Kaschau
07.01.	1602	Geburt des Sohnes Melchior
06.01.	1604	Wegnahme des evang. Doms in Kaschau
Februar	1604	Delegation der königl. Freistädte nach Prag
August	1604	2. Delegation
Oktober	1604	Bocskay erobert Kaschau
Ende	1605	Bocatius Gesandter Bocskays
Anfang	1606	Bocatius am Pfälzischen Hof in Heidelberg
26.02.	1606	Verhaftung in Northeim Todesurteil gegen Bocatius
29.12.	1606	Tod Bocskays
	1607	Heinrich Bocatius stirbt in Pressburg an der Pest
30.11.	1610	Flucht aus dem Weißen Turm in Prag
10.01.	1611	Ankunft in Kaschau
08.02.	1613	Lehrer in Kaschau
Mai	1616	Consul, Ratsmitglied in Kaschau
23.05.	1618	Prager Fenstersturz
21.11.	1618	Aufkündigung des Schuldienstes Bethlen beruft ihn zum Geheimrat und Hofhistoriographen in Alba Julia
September	1619	Aufstand Bethlens gegen den Kaiser
August	1620	Landtag in Neusohl
11.06.	1621	Beginn der Exekutionen der Aufständischen in Prag
10.10.	1621	Verhandlungen zwischen Bethlen und dem Kaiser
12.11.	1621	Bocatius stirbt in Ungarisch Brod

Titulna strana/ Titulná strana/ Titelseite

Wěž a Serbsko-němskeje cyrkwy we Wětošowje z woponom Jana Bocatiusa/

Veža lužickosrbskeho-nemeckého kostola vo Vetschau a šľachtický erb Jána Bocatia/

Kirchturm der Wendisch-deutschen Kirche in Vetschau mit dem Wappen von Johannes Bocatius

Wjelika historija a jaden Wětošojski wósrjež njeje

Ako Ewropskej stolicy kultury za l. 2013 jo Unesco wuzwoliło měšće Košice a Marseille. Njeglědajucy na to, až Johannes Bocatius jo žywy był pšed skoro 500 lětami, jo Dolna Łužyca pšez togo muža z Wětošowa wusko zwězana z tegdejšymi gornohungorskimi Košicami.

We Bocatiusowem casu běšo mocnarstwo Osmanow južo imperium a teritorialny a religiozny pšešiwnik Swětego Romskego Mocnarstwa. Z wjelikimi wójskami naběgajucy, běchu Osmany okupěrowali žěle Grjekskeje, Macedonskeje, Albańskeje, Bułgarskeje, Serbiskeje, Bosniskeje, Hercegowiny, Rumuńskeje a južneje Ukrainy. Z dobyšim nad kejžorom pla Budy (Ofen) w l. 1526, su Osmany pšekšocyli granice habsburskego mocnarstwa. Europa běšo žywa we tšachu pšed dalšnym póstupowanim Osmanow. Z brońskimi pšiměrami, delegacijami do Konstantinopola a zapłašenim tributnych pjenjez ako teke z drogi-mi darami wopyta kejžor zažaržaš dalšne póstupowanje Turkow.

Wo pšebywanjach delegatow w Konstantinopolu su wujšli někótare knigły ako na pšikł. „Beschreibung einer Legation und Reise von Wien aus Ostereich auff Constantinopel, durch den wolgeborenen herrn, herrn David Ungnaden, Freyherrn zu Sonneck und Pfandsherrn auff Bleyburgk, auß römischer keyserlichen Majestät befehlig und abforderung an den türckischen Keyser, anno [15]72 verrichtet“ z pjera M. Franciscusa Oemichiusa, wót Salomona Schweiggera wopisane drogowanje do Konstantinopola abo „Legationis Turcicae Epistolae“ z pjera Ghiselina de Busbecqa.

Take běšo politiske položenje, ako dnja 25.12.1568 Wětošojskemu kšamarjoju Pětroju Bockoju a jogo žeńskej Annje, po žiśoma Christoph a Marja, jo se narožilo tšeše góle. Někotare dny pó póroženju su w Wětošojskej Serbskej cerkwi dupili góletko na mě swójogo starego nana.

Swójžbne mě 'Bock' njama z cełego nic cyniš ze zwěrješim, z kózłom, ale jo nastalo z krotkeje

formy słowjańskego mjena na pšikł. Bogusław abo Bogumił. Toś ta krotka mjenowa forma wustupujo we wšakorakich ortografijach: Boog, Bogh, Bogk a Bock. Nejstarše cerkwine knigły Wětošowa z l. 1629 pomjenjuju někótare razy člonki teje swójžby ze staršym pisanim Bog: Dnja 3.4.1633 jo było zakopowanje stareje Bogoweje abo wudowy Philippi Claudii. We cerkwi samej su wóni měli swóje wósebne městna: Knj. Christoph Claudii abo Bogowe město.

W l. 1681 nastaty rukopis z farskego archiwa „Nachricht von Städtlein Vetscho“ poweda, až te fararje prjatkuju w nimskej a we serbskej rěcy a wó tom, až wšykne wobydlarje města mjaz sobu powědaju we wobyma rěcoma. Togodla jo se Hans Bock, alias Johannes Bocatius, teke pomjenil Sorabus. Wo swójom serbskem póchaže znanijo wót njogo publicěrowany serbski paternoster, kenž jo nawuknuł ako žiše:

Wošci naš sy na njebju,
huswěš se twojo mjeno,
pšiz k nam twojo krolewstwo,
twoja wola se stani
jako na njebju i tu na zemi.
Naš dnjejšy klěb daj nam žins,
a wodaj nam naše winy,
ak my wodawamy našym winikom,
a njewježi nas do spytowanja,
ale humož nas wot złego. Amen.

Južo w ranych šulskich lětach se zjawijo muzyski talent kšamarskego gólca. Togodla su jogo póšłali do Drjezdžan na sławnu Kšižnu šulu a pózdžej na gymnasium do Iglau-Jihlava na Morawje. W l. 1588 běšo młody Bock zgromadnje z dalšnymi sobuwuknikami gymnazijuma inskribowany ako študańc na krajnej uniwersiše Bramborskeje we Frankfurše. Tam studowašo wón artes liberales a theologiju. Pó usuwu wuconych togo casa jo młody muž latynizěrował swójo mě na Johannes Bocatius (w matriku: Ioannes Bocacius Wetzoviensis).

Napšiska smjerš nana pak nuzowašo młóžeńca wopušćiš uniwersitu. Wón se wróši na Morawu, žož z pomocu swójogo gymnazialneho wucabni-

ka – magistra Mikławša Gäbela - namaka město ako domacny ceptar pla zemjańskich familijow. Droga wježešo młodeho ceptarja pšez Schemnitz- Banská Štiavnica – do Kremnica – zož swój něgajšny wucabnik Gäbel jo južo wot l. 1590 wuwucował na tamnejšem gymnaziumje. Pótom běšo Bocatus domacny wucabnik w Ilavje, njedaloko wót Trenčina. Tam statkowašo Bocatus ako domacny ceptar Franca Hédervárij a bratšow Stefana, Andreasa a Nikolausa Ostrosithow. Z nimi wósta pšez cełe zywjenje we zwisku. Žywieńska droga wježešo młodego Wětošowarja pšez města Bratislava, Raab/Győr a Trnavu až do města Prešov, kótarež słušašo, tak ako teke Košice, Levoča, Bardějovice a Sabinov, k tym 5 lichotnym kralojskim městam tegdejšeje górneje Hungorskeje. Senat Prešova pótwarži dnja 29. 6. 1592 Bocatusa ako wucabnika Prešovskega gymnaziuma.

Aby ako wucabnik se dalej mógał wuwijaš trjebašo Bocatus magisterski diplom. Togodla se póda na dłužke drogowanje do rodneho Wětošowa. Tam jo dostał dnja 26.4.1593 narožeńske wopismo. Z tym dokumentom we kapsy drogowašo dalej do Wittenberga. Ze swójeju „Oratio de profanitate Turcicae religionis deque rebellionis maledicti regni initiis et incrementis“ – Wo tatańskej religii Turkow a wót złego turkojskego tyrana naškaranej a se rozšyrjacej wójnje – se Bocatus wudobywa z wjelikim šykom titel ako magister tamnejšeje sławneje luterskeje uniwersity.

Prešovske wušności su jogo krotko zatym pówołali za rektora gymnasia. Poł lěta pózdžej – dnja 21.6.1594 – jo młody rektor swješił swajžbu z 16lětneju Elisabeth Bels ze znateje górnohungorskeje familije Bels. Bocatusowego šwigernana Johannes Belsa bě kejžor w l. 1557 dla zaslužbow pši jadanjach z Turkami pózwignuł do zemjaństwa.

Južo w l. 1596 stej se wušičatej we Wittenbergu Bocatusowe magisterske žěto a te krotko pó njom nastate „Siracides“. „Siracides“ wopšimjeju na 190 bokach we formje kšasných łatyńskich elegijach interpretaciju knižtow Jezusa Syracha ze Starego Testamenta. Toš te knižty su se wudobyli w Nimskej tak ako teke we Hungorskej, wjeliku chwalbu a písipóznaše.

W dosć krotkem casu slědowachu tym knižtam dalšne žěta z pjera Prešovskega rektora. Na pšosbu tamnego hawptmana Simona Forgacsa pósći kejžor Maximilian tegdy 27lětneju pedagogu Bocatusoju, titel Poeta laureatus. Jano dvě lěši pózdžej – dnja 19. 8. 1598 – běšo zaslužbow dla ako wucabnik a basnikař pózwignjony do hungorskego zemjaństwa. Johannes Ribini naspomni we knižtach „Memorabilia Augustanae Confessionis“ z l. 1787 Bocatusa ako delegata ewangelskeje synody (9./10. 3. 1599) w Sabinowje, kótaraž jo se zaběrała z tegdy w Górnej Hungorskej zastupjonimi nabožnymi směrami **M. Ioh. Bocatus, Sorabus, Poeta Laur. Caes. Ludidirector Eperiessinus.**

Někótare mjasecy pózdžej, w maji l. 1599, pšosy Košicki senat Bocatusa wo pšewzeše wakantneho městna gymnazialneho rektora w Košicach. Bocatusowe přédne góle Heinrich, jo se narožił w samskem lěšu; tak zložy Bocatus akle dnja 2.12.1599 amtsku písėgu a pšewze wucabnikojstwo. Ako rektor jo społnił teke zawězki měšćańskego notariusa. Južo pó krotkem casu běšo pówołany do ředow senata togo nejwětšego a nejwuznamnejšego města Górneje Hungorskeje. Tak jo se stało, až jano krotko pó toš tom pówołanju jo słušał do delegacije senata do Wiena a do krajnego sejma Górneje Hungorskeje we Bratislawje. W januaru l. 1603 běšo Bocatus wuzwólony na Wušego šoltu města. Wót togo momenta jo stał na wjeršku górnohungorskeje diplomatije, kótaraž jo wójwowała wo zdžaržanje zlubjoneje, ale tencas z boka kejžora mocnje wobgrozoneje nabóžneje lichoty.

Erlau/Eger běšo stare sedło katolskego biskupa. Pó dobywanju města pšez Turkow jo se katolska strona starała wo nowe biskupske sedło w Košicach - na końcu z pomocu wójska. Bocatus a cłonki senata pak su se wopěrali wotedaš generaloju Barbianoju Belgiojosoju kluce města a wjelikego domu St. Elisabeth. Togodla da Belgiojoso zawrěš Bocatusa a někotarych cłonkow senata do wunužeńskeje popajži. Na końcu su musali weto pšepodaš kluce. W běgu jano někotarych dnjow rekatalizěrowašo Belgiojoso město. Pši štrofje běšo nimskim, hungorskim a słowakskim cerkwjownikam zakazane prjatko-

wanje, dupjenje, wěrowanje a zakopowanie pó luterskem ritusu.

W aktach Košického měšćańskego archiwa se wobchowaju až do žinsajšneho dnja akty z wopisanim tych tšojenjow. W archiwje laży teke ceła korespondenca delegacije pód nawjednistwom Bocatusa do Pragi, žož pó tych tšojenjach su wupominali wót kejžora zlubjonu nabožninsku lichotu. Někotare tyženje su Košicke delegaty sčerpliwje cakali na zlubjone wótegrono dwóra. Su pak dostali wótegrono wo wjele pózdžej a nic take, ako su se nažejali: kral doda kaznjam Hungorskego sejma dalšnu kazń, pšez kótaruž jo wukazał pšosby a wobskjaržby Luteranow ako njewopšawnjone a wobgrozy jich z kšutymi pokutami. Za zdašim běšo to ta głowna pšicyna za to, až wjeliki žěl měšćanarjow a zemjanstwa jo se pšizamknuł zběžkowemu wójowanju sedymgrodskego wjercha Stefana Bocskaja, togo wazala Osmanow, kenž běšo pšiwisnik kalwinistiskego wěrywuznaša. Bocskayu se póraži wugnaš kejžorske wojska ze swójjogo landu a z Górnohungorskeje. Bocatus, kenž jo wěnował kejžoroju a kejžorowej familiji kopicu entuzias-tiskich chwalospiwow, běšo něnto we kradu nje-lubosnej situaciji – potakem wósrejež frontow. Na końcu l. 1604 pšosy wón wo pušćenje z amta ako wušy šořta města. W lisće jo rozkładował swójjej familiji we Wětošowje rozestajenja a winikojstwo mjazy narodnosćami, kótarež su byd-lili w Górnohungorskeje. To wšo jo wobtwariło jogo rozsud spušćić górnohungorski kraj. W Nimskej běšo jomu póbitował Wittenbergski prof. Taubmann nakup doma. Z togo wujžo, až Bocatus mějašo wědomnostnu karijeru pšed wócyoma.

Dnja 24.2.1605 jo nowy górnohungorski krajny kněz skazał Bocatusa k sebje. Jogo zběžk běšo se mjaztym wuwijał ku zgromadnej a wót Turkow pódpěrowanej wójnje Luteranow a Kalwinistow pšesíwo kejžoroju. We toš tom casu jo Turkojska diplomatija pšigótowała kronowanje Bocskaya na krala Hungorskeje. Ako wušy šořta Košic a rownocasnje ako wusokocesćony poeta běšo Bocatus za Bocskaya nic jano reprezentatiwna, ale teke za politiku wužytna wósobina a tak pówoła Bocskaya Bocatusa do swójjej pšewódneje delegacije.

Tak ako za wjele bergarjow Górnohungorskeje běšo za antiosmanski nastajonego luterskego Bocatusa wazalstwo Bocskaya njeakceptabelne. Togodla wóspjetowašo Bocatus po rozgromje z Bocskayom dnja 6.5.1605 pšed senatom pšosbu wo pušćenje z amta. Pódermo.

Někotarych pšicyń dla jo pówołanje do pšewóžowańskeje delegacije napořniło Bocatusa z dłymokim njeměrom. We swójjich knigłach ga njejo zapřewał swójo antiosmańske nastajenje. W rozžognowańskej eloze za kejžorowego hetmana Ferdinanda von Hardegga (Hardecka) běšo Bocatus pomjenował Turkow horrida monstra et canes – grozne monstry a psyšća. Wjeliki wezir Lalla Mohammed-Mehmet jo derje znał politiske a wójske wobstojnosći w Górnohungorskeje, dokulaž až do srježi zajžonego lěta běšo wón hyšći nejwušy rozkazował turkojskich wójskow w Hungorskeje. Južo togodla jo dejal Bocatus licyš z tym, až wezir znajo jogo antiturkojske nastajenje.

Dnja 1.11.1605 póda se stacłonkowa delegacija Bocskaya na drogowanje do Budy. Ze swójjogo sedla w Belgraže běšo Wjeliki wezir, pó našom rozměšu ministerski prezident kraja, pšijěl - pšewóžowany wot pšewšo wjelikeje mani luži - do wót l. 1541 wót Turkow wobsajžoneje Budy, aby tam kronował Bocskaya na hungorskego krala.

Puš Bocskajoweje delegacije wježešo pšez Füleke-Filakovo, Neuburg-Novograd a Vác až do kšiwule Dunaje blisko Budy.

Johannes Bocatus běšo zawěsće jadnučki luž z Dolneje Łužyce, kenž na zachopjeńku 17. stolěša jo se wopóznał z turkojskim wezirom Lalla Mohammed-Mehmetom. Bocatusowa „Relatio vel epistolica commemoratio“, bě napisana dwě nježeli pó toš tom zmakejanju we casu hungorskego krajnego sejma w Karpfen – Krupina, kenž laży njedaloko wót města zmakejanja z Turkami. Bocskay jo pówołał krajny sejm do Krupiny, aby tam pšigótował měrowe dogrono z kejžorom. W Krupinje su wobzamknuli pósrědńiš listy na pólskego krala a na nimske kurwjerchow. Diplomatiski zaměr Bocskaya běšo dogrono z kejžorom a pó tom wulichowanje hungorskego kraja z osmańskego wazalstwa.

Bocatusowa „Relatio“ wo zmkanjach z Turkami běšo zachopnje wobwliwowana wót dosć mócných pśedsudkow a bójazni napšešiwu cuzemu turkojskemu wobswětoju. Wjelikego wezira wopisa Bocatus poŋny respekta, a jogo wobswět – wójakow a Janičarow ako samo te wósoby Bocskayoweje delegacije dosć wobšyrnje. Bocatus wopisa gósciny, pódane jězy a napoje a za europske wušy njezwuconu turkojsku muziku. Nejwažnejše pak su wopisanja jogo rozgronow z wjerchom Bocskayom, kenž jo jogo pówolał do swójogo nejwusčejšeho krejza.

We swětocnem ritusu wót wezira póbitowanu kronu, kenž su Osmany nagótowaš dali w Turkojskej, Bocskay pak njejo pšiwzeł. Wjerch se weziroju wužekowašo za toš tu wusoku cesć, ale groni, až jano krona sw. Stefana jo ta pšez tradiciju wuswěšona pšawa hungorska krona.

Pó zmkanju z turkojskim Wjelikim wezirom a pó krajnem sejmje w Krupinje jo kšěł Bocskay měš Bocatusa dalej na swójom boce ako pomocnika pši wopšawženju swójich politiskich planow. Tak se sta, až někotare tyženje pó krajnem sejmje Bocskay Bocatusoju dowěri pśośtstwo ku nimskim kurwjercham, aby jim pšepódał a wujasnił listy Krupińskego krajnego sejma. Magistratne akty města Košice wót 6.5.1606 wopšimjeju wósebne wuměnenja Bocatusowego drogowanja do Nimskeje: M[agister] Ioan[nes] Bocatus hat vor dem ganzen Rath undt der E[hrsamen] Gem[ein] Urlaub begehrt undt gebeten[,] ihn von hinnen zihen zu lassen, so wohl seines Bleibens alhier nicht sei. Da dan erstlich einhellig geschlossen, daß man ihm zu sprechen soll, was er gedenkt undt wo er iczo hin will. Undt er soll sich waß bessers bedenken, wo aber der Fürst ihn Legation weis hin schiken will, so khans geschehen, doch soll er sein Weib undt Kindt hie lassen. Mit welchen Beschedt er dan nicht zu friden, sondern weiteres angehalten undt gebeten, man woll ihn nicht ein-schalten, sondern zihen lassen. Da er sich schon einmahl bedacht undt hat ihm dies genzlich für genommen. Da dan wider ihn dies zur Antwort worden, so schlecht [einfach, D. T.] khöne man ihn nicht weg lassen, wo er aber ia weg will, so soll er dies Jahr ausdienen, wen[n] dann woll man umb einen andern notarium sich umbsehen.

Krotko: Familija jo dejala wóstaš w Košicach ako wósebny zasajžonk a rukowaństwo za wěste wrošenje Bocatusa do Košic.

Dnja 29.12.1605 póda se bogaše wugotowany pósłańc Bocskaja na daloke drogowanje do Nimskeje. Wón mějašo swójogo famulusa Johannes Teubela (Teuffel) pši boce, kenž jo kšěł študěrowaš we Wittenbergu.

Prědny cel postańca běšo sakski dwór. Ako jo Bocatus pak zgonił, až bramborski kurwjerch běšo pla kurwjercha Pfalca, změni wón swóju drogowańsku rutu a doježe do Heidelberga. Ale we tom casu běšo bramborski kurwjerch južo na dalšnej droze. Knigły „Briefe und Acten zur Geschichte des Dreissigjährigen Krieges“ wopšimjeju teke „Werbung des ungarischen Gesandten Bocatus bei Churpfalz“ (17. Febr. 1606) a posužowanja jogo politiskeje misiji ako pósłańc Bethlena.

Pó spjelnjenju swójogo nadawka we Pfalcu kšěšo Bocatus dalej jěš pšez Braunschweig do Barlinja na drugi kurwjerchojski dwór. Wót tam jo kšěł do Wětošowa a woglědaš swójej familiji, kótaruž južo dłužko wizeł njejo. Za zdašim jo pak měł južo wót cełego zachopjeńka swójogo drogowanja pótajmneho pšewožowarja na pětach, hawptmana Schlieffa ako špiona kejžora. Pó pšesłuchowanju Bocatusa se zda, lěc by Bocatus južo wót casa w Praze z peticiju wo nabožnińsku lichotu stał pód wobglědowanim kejžora. Pšeslědowarje su pópadnuli Bocatusa w měsće Northeim (26.2.1606). Mimo diplomatiskich procowanjow z boka dwóra w Heidelbergu stej Praski dwórski profos Balthasar Rotkäppel gromadu z hawptmanom Anthoniusom Schlieffom a dalšnymi pomocnikami dowjadli Bocatusa w rešazach do Pragi. Tam bu zawrěty do Běłego torma.

W awgusće pšosy Bocatus, kenž južo dlej ako 26 tyženjow w twardych pytach lažašo, aby je jomu wótcynili a jogo pšekwartěrowali z pódzemskeje kluznje do swětlejšej rumnosći - rumnosći z woknami. Dnja 10.okt. skjaržy w dalšnem lišće, až głodnjejo a łacnjejo a pšosy wo móžnosć, aby sebje něco kupiś mógał za swóje pjenjezy „zur Dämpfung ... der Unsauberkeit[,] der Leiß und Ungeziefers, so wol zur Erkauffung eines Par Schuches[,] Strimpff, Hemden und anderer

Notturfft, ..., dan alles an meinem gantzem Leib zerlumpet und zerrissen, weil, nach dem ich anfangs im Landt zue Braunschweig aller meiner Sachen spolirt, nichts nicht zuegelassen, und wie ich auß meinem Wagen gehebt und in schwere grosse Sprengseisen bin eingeschlagen, also mueß ich Tag und Nacht angeschmidet sitzen und liegen.“

Na wopisanych wobstojnosćach w pódzemskej běricni pak se nic njezměni – cele nawopak: na zachopjeńku l. 1606 su chopili jogo katowaš na natšěgowańskej póstoli.

Wo derje pśigotowanych pśesłuchanjach su pisali pśesłucharje protokole. Dokulaž katowarje pak njejsu zgónili to, což by kšěli zgóniś, su wobspomnjeli we protokolu: Nach dem er aber ... mit der Sprach nicht heraus wollen..., haben wir ihn zu torquieren bevolhen (zu foltern befohlen), er auch desselben Tags dreymhal angezogen, des dritten mhal mit Kertzen unter den Fersen gebrent ... Ako to nic njepomgašo, su Bocatusa zum sechsten mhall unterschiedlich angezogen, das erste mhal zwar ohne Feuer, die ubrigen funf mhall aber mit Kertzen. ... wie den Tag zuvor oft zimlich lang gebrent gehalten worden und ohngefher uber die gantze drey Stund nach einander torquirt... We protokolu jo pśispomnjete: ... haben wir doch erachtet, daß[,] wan er weiter also mit dem Zug und Feuer solle gemartert, er möchte in der Tortur etwa zerrissen werden oder sonst den Geist aufgeben.

Wjele Interwencjow z boka pfalckego kurwjercha, šlazyńskich a morawskich stawow a tejerownosći zastupnikow ze zemjaństwa a samo z nejwušego zemjaństwa, mjazy nimi teke syny kejžora, su pšosyli wó gnadu. To jo tomu zadoralo, až njeběšo Bocatus wótkatowany z mjacom.

Bocatusowa žeńska Elisabeth jo gromaže ze synom Melchiorom pśijěła do Pragi. Na kolenoma jo pšosyla vicekanclarja wo gnadu za swójogo cłowjeka. Wot kanclarja jo zgóniła wuměńjenja za pušćenje mańzelskego:

pśiwzeše katólskego wěrywuznaša, wrošenje do łuzyskeje domownje a wukupjenje pšez pjenjeze we wusokosći 10 000 florenow.

Rukopis z titelom „Olympias carceraria“ (5 lět we běricni) wěnowašo Bocatus wjerchoju Ga-

brieloju Bethlenoju. Originalny rukopis z l. 1611 njejo se wuchował, mamy pak wótpis z pjera styrich njeznatych wosobow, nejskerjej su žywe byli w Bocatusowem casu. Toś ten wótpis laży žinsa w Bibliothèque publique et universitaire w Genfje. Wón wopisa pśesłuchanja, njeražonej wopyta sebje samego wusmjersiš z pomocu jada pawkow, kenž su žywe byli we celi, a na kóncu wuspěsne wuběgnjenje Bocatusa z Běłego torma w nocy dnja 30.11. do 31.11.1610.

We swójej celi Bocatus nic njejo zgónił wó politiskich a diplomatiskich tšojenjach abo wo měrowych dogronach we Wienje (2. 6. 1606), we Zsitatoroku (15. 11. 1606) a wó politiskich tšojenjach w Hungorskej pó smjerši Bocskaya (29.12.1606).

Ako jo wón pó wuběganju a skoro 40 dnjowskej odyseji dosegnuł Košice, njejo se wrošił domoj, ale do krađu cuzego kraja.

Prědny naslědnik Bocskaya na wjerchojskem tronje bě Sigismund Rákóczi, pó jano dwěma lětoma wutłocy Gabor Bathori jogo z amta. Ale teke cas Gabora Bathori běšo po 5 lětach mimo. Gabriel Bethlen wugna swójogo pśedchadnika z pomocu Turkow. Toś te politiske tšojenja a změny w dosć krotkem casu, su wuwotali we ludnosći wjele njeměra a njewěstosći, ale teke změny w jich myslanju a měnjenju. Luže su wobglědowali Bocatusowe pšewzeše posolstwa Bocskaya k nimskim kurwjercham ako pšejzenje a wósobnu winu a jogo wuběgnjenje z Běłego torma ako njecesny akt. Jano pšez napinanja někotarych zemjanow a pśijašelow jo dostał Bocatus dnja 7.4.1611 wótnowotki bergarske pšawo města.

Wot l. 1612 jo se Bocatus starał wó zwarbowanje domu – pótakem jo spušił plan wotejzenja z Košic. Pó dwěma lětoma jo zachopił žětaš ako jadnory ceptař. We šulstwje pak njejo dojspił něgajšnu naglědnosć. Ako cłonki synody kralojskich górnohungorskich měst su wótpokazali jogo winu dla pšewzeša legaciji pórucy senat Bocatusoju zasej cłonkojstwo w měšćańskem senaše.

Po jano 2 ½ lětach pak pśipowěže (12.11.1618) 49lětny Bocatus, až staroby dla zložy šulske zastojństwo. Lěc pak staroba wopšawže běšo ta głowna pśicyna toho kšaca, njewěmy. Fakt pak jo, až Bocatus južo w l. 1619 nastupi službu na Bethleńskem dwórje. Wjerch jo jogo pówołał

za swójego pótajmneho ražca a inspektora biblioteki na sedymgrodskem dwórje w Karlsburg-Gyulaféhervár- Alba Julia. Južo tegdy běšo dwór sławny kulturny centrum, na kótaremž su se zmakali muzykarje, mólarje a basniki z tu- a wukraja. Za wjercha Bethlena běšo Poeta laureatus Johannes Bocatus wjelgin wuwabna, ale tejerownosći derje se góžeca wósobina z diplomatiskimi zamóžnosćami a nazgonjenjami. Pó planach Bethlena měješo Bocatus tež spońiš nadawki dwórskego historiografa. Něgajšny historiograf István Szamoközi běšo južo w l. 1612 wumřel we starobje 47 lět (1570-1612). Nejpjerwej jo Szamoközi žětał ako dwórski archiwař, pón da jomu Bocskay amt dwórskego historiografa. Wěrjepódobnje wót Szamosközi pisany běšo 353-bokowy rukopis, kenž pšed krotkim za sumu 125 000 € jo pšejšel do drugich rukow Den Hungerischen Auffstandt betreffent wie derselbe wider verglichen und Hernach bey desselben nit haltung, die sachen von Neuem zu Preßburg mit denen Unierten Landen abgehandlet

Tšojenja pó smjerši Bocskaya dejašo za měnjenim Bethlena něnto Bocatus wopisowaš a pšedstajiš. Zachopjeńki wižimy we jogo spisoma Gabriel, rex Hungariae (Cassoviae) a „Res gestae in Hungria et Transylvania sub tribus imperatoribus et regibus Rudolpho II., Matthia II. et Ferdinando II. nec non Gabrielis Bethlen. Auctore Johanne Bocatio z l. 1621“.

Krotko pšed jogo zastupjenim do amta historiografa se sta dnja 23. Mai 1618 we Praze dramatiska a brizantne tšojenje – chyšenje někótarych zemjańskich z wokna Praskego grodu. Toš to tšojenje běšo škricka, kenž jo zapaliła 30lětnu wójnu.

W lěšu togo lěta su se pšizamknuli šlazyńske stawy antihabsburgskej Confoederatia Bohemica; teke Górna a Dolna Łužyca a dolnoawstriske stawy su se jej pšizamknuli. Gabriel Bethlen pódpisa swójo člonkojstwo dnja 20.8.1618. Pšez to njejo wěcej stojał jano na kšomje europskeje politiki, ale jo něnto měł móžnosć realizěrowaš swójske politiske ambicije.

Na zachopjeńku l. 1620 dašo se Bethlen wóliš ku hungorskemu wjerchoju, wótzamknu dogrono z Čechami a wupowěže měrowe dogrono z kejžorom.

W juliju l. 1620 jo se wotměł w Banskej Bystricy krajny sejm. Tak ako jo južo lěto do togo pšipowěžeł, jo se dał Bethlen něnto teke wóliš za krala Hungorskeje. Na toš tom sejmje mějašo Johannes Bocatus wósebny nadawk: za zastupnikow šlazyńskich a awstriskich stawow jo wugotował góšćinu, na njej jich pšiwita z latyńskeju basnju, we kótarejž jo mjenował kuždego zastupnika z mjenim. Jogo 18lětny syn Melchior jo recitěrował rymy swójego nana. List na Wroclawskiego medicinarja a poeta Caspara Cunrada pódpisa Bocatus połneje gjarže ze swojim nowym titelom Historicus regius.

Konfederěrowane wojska su pódgódnošili mócy katolskeje Unije. Dnja 8.11.1620 se skońcy wójna pši Bětej Gorje mjazy konfederěrowanymi mócami a katolskeju Uniju za jano połtera góžiny z wjelikeju wójarskeju pórazku protestantskego boka. Pó tom póbišu wótzamknu Bethlen dogrono z kejžorom wó swójom wustupjenju z antihabsurskego lěgwa. Kejžor něnto pominašo wót Bethlena wudaše hungorskeje kralojskeje krony a rownocasnje slědkdawanje wuswojonego wobsedstwa něgajšnym katólskim wobsejzarjam. Za to by Bethlen dostał wusoke wótnamakanje, wjerchojstwje Oppeln a Ratibor a titel nimskego wjercha. Toš to wikowanje wo pjenjeze a wobsejžeństwo pak njejo se skońcyło na dobro Bethlena.

Ako pak teke pón Šlazyńska wopušćila anti-kejžorowu konfederaciju, su se zjawili předne zwady a rozestajenja mjazy Bethlenom a jogo wuskim krejzom. Južo na zachopjeńku lěta jo se pokazowało změnjone nastajenje zemjaństwa napšešiwu Bethleńskej politice, ako Sigismund Forgács, nejwušy reprezentant Bethlena, we casu jadnanjow z kejžorom jo pšestupił na bok katolikow a dosta za toš ten kšac amnestiju wót kejžora.

W Praze su se chopili dnja 11.6.1621 mimo měry grozne wótkatowanja wjednikow antihabsurskego zběžka. Mjazy katowanymi běšo teke sławny Johannes Jessenius, medicinař a rektor Praskeje uniwersity, rožony Słowak z Górneje Hungorskeje. Bocatus jo se z tym sławnym mužom wopoznał w l. 1620 na krajnem sejmje w Bańskej Bystricy.

W lěšu l. 1621 su dožywili Bethleńske wojska

jadnu porazku za drugeju. Dobyšeju městowu Pressburg-Bratislawy a Ödenburg-Sopron jo slědowało kšute wopłašenje kejžora. We njedalo-ko wot Soprona lažecem Csepregu su zamordowali kejžorske wójska pši wótštrofowańskej akciji 1000 luži.

Bethlen a jogo slědne zwěrne pšiwisniki – mjazy nimi teke Johannes Bocatus, kenž sam jo dožywił kejžorske pomsćenje - su ga wěželi, co by se z nimi stało, by woni padnuli do rukow kejžorskich. We swójej nuzy se wobroši Bethlen z pšosbu wo pomoc na Turkow. We tom samskem casu pak su se pokazali rozpadnjeńske zjawy, ale nic jano pši wušych wjednikach hungorskich wojskow, ale teke samo pši jadnorych wójakach. Njeglědajucy na toš te bžeznažejne wobstojnosći jo Bethlen gromaže z markgrobu wot Jägerndorf nadpadnuł Morawu, žož jo dobył Strážnice-Veselí, Uherský Brod, Litovel, Uničov, Zábřeh a Třebowu. Stawnych wojowańskich tšojenjow dla su tamnjejše wobydlerje tšadali a głodnuli, wušej togo su se wupšestrěli epidemije. Bethlen sam jo mógał wu- a pšetraš, dokulaž jo dał dowjasć zežywidła za swóje wójska. Głowny kwartěr Bethlena běšo we oktobru l. 1621 Uherský Brod – Ungarisch Brod. Jadnanja mjazy kontrahentoma su zachopili dnja 10. 10. 1621. Hungorski bok jo nawjedował młody zemjan Emmerich/Imre Thurzó, nęgajšny wuknik Bocatusa. Thurzó pak napšisko wumřě w Nikolowje

- Nikolsburg na chorosći pľucow. Jaden žėń pó dla smjerši Thurzóa pšetergnjonych jadnanjow - dnja 12.11.1621 - wumřě - daloko wot swójeje ľužyskeje domownje - teke Johannes Bocatus w Uherskem Brože.

Město jogo zakopowanja njejo znate.

Glědajucy na njeměrne žywjenje Bocatusa pšechwata jogo bogate literarne a wumětske twórjenje. Ako cušniwy luž jo wón nam žinsajšnym we nimskich rymach pšewšo bliski.

Slědy wjele zaslužbných mužow z poreformaciskem casu su zapokšywali tšojenja lět a stolěšow. Statkowanje a žěta někótarych pak znajomy hyšći žinsa ako na pšikład žywjenje a statkowanje Bocatusa ze serbsko-nimskiego Wětošowa we Dolnej ľužycy. We swójej drugej domiznje w nęgajšnej Górnohungarskej, žož su bydlili młoge narodne mjeńšiny, jo jogo mě lěpjej znate ako wu nas we ľužycy, pózabyte pak njejo. Wósebnje město Wětošow – magistrat a cerkwja - zwarnjotej spominanje na sławnego syna města. We Serbskej cerkwi jo se pšed někotarymi lětami wótměło Bocatusoju pósóna wědomnostna konferenca, we cerkwi jo zarědowana stawna wustajeńca wo žywjenju a statkowanju Bocatusa a we wědomnostnych publikacijach su se wótsišćali nastawki wo žywjenju, politiskem statkowanju a literarnem tworjenju našogo sławnego krajana.



Stredoveké Košice na medijtine z roku 1617

Veľká história a rodák z Vetschau uprostred nej

Tohto roku zvolilo Unesco Košice a Marseille za európske hlavné mestá kultúry. Dolná Lužica je s Košicami, mestom v niekdajšom Hornom Uhorsku osobitne spojená, a to prostredníctvom rodáka z Vetschau, aj keď od čias, keď žil, uplynulo už skoro päťsto rokov.

V tom čase sa Osmanská ríša vyvinula na politické impérium a tým na teritoriálny i duchovný náprotivok Svätej rímskej ríše nemeckého národa. Vďaka svojmu mohutnému vojsku Osmani obsadili časti Grécka, Macedónska, Albánska, Bulharska, Srbska, Bosny, Hercegoviny, Rumunska a južnej Ukrajiny. Víťazstvom nad cisárskymi oddielmi pri Budíne r. 1526 prekročili hranice Habsburskej ríše. Celá Európa žila v obave, že sa pohnú ďalej, cisár sa pokúšal zastaviť ich zmluvami o prímerí, odvádzaním poplatkov a darmi. O výpravách jeho vyslancov vyšlo niekoľko kníh, napríklad Opis posolstva a cesty z Viedne v Rakúsku do Konštantínopolu, ktorú vykonal vysokourodzený pán David Ungnaden, slobodný pán zo Sonnecku a nájomca na Bleyburgu z poverenia rímskeho cisárskeho majestátu s posolstvom pre tureckého cisára roku (15)72, cestopisy Francisca Oemichiusa, Salomona Schweiggera či Ghiselina de Busbecqa.

Taká bola politická klíma, keď na prvý vianočný sviatok r. 1569 prišiel v rodine vetschaského obchodníka Petra Bocka a jeho ženy Anny na svet, po deťoch Krištofovi a Márii, druhý syn. O pár dní na to mu pri krste v kostole, ktorý stál na mieste dnešného Lužického kostola, dali meno po starom otcovi Hans.

Priezvisko nemá nič spoločné s capom (Bock), pravdepodobne vzniklo zo skrátenej podoby slovanského mena Boguslav či Bogumil. Toto priezvisko sa ešte stále vyskytuje v početných podobách ako Boog, Bogh, Bogk a Bock. Vetschaská cirkevná matrika, ktorá sa začína už počas tridsaťročnej vojny r. 1629, uvádza viaceru príslušníkov rodiny v pôvodnej podobe Bog: „3.4.1633 pochovali starú Bogovú, vdovu po Philipovi Claudiovi.“ Správa o mestečku Vetscho, rukopis z vetschaského farského archívu z r. 1681 hovorí, že „duchovní kázali po nemecky a po lužicky, keďže všetci obyvatelia hovoria obojma jazykmi“. Preto neprekvapuje, že sa Hans Bock alias Johannes Bocatius v neskorších rokoch označuje ako Sorabus. Svedectvom o jeho

srbskom pôvode je lužický Očenáš, ktorý uverejnil tak, ako sa ho naučil vo Vetschau:

Wości naš sy na njebju,
huswěš se twojo mjeno,
pśíz k nam twojo krolewstwo,
twoja wola se stani
jako na njebju i tu na zemi.
Naš dnjejšy klěb daj nam žins,
a wodaj nam naše winy,
ak my wodawamy našym winikom,
a njewježi nas do spytowanja,
ale humož nas wot złego. Amen.

Zrejme veľmi skoro sa u kupeckého syna prejavilo múzické nadanie, rodičia ho totiž už asi ako päťročného poslali na renomovanú školu sv. Kríža v Drážďanoch. Neskôr navštevoval chlapec gymnázium v Jihlave na Morave a r. 1588 sa spolu s viacerými konškolákmi zapísal na štúdium slobodných umení a teológie na brandenburskej krajinskej univerzite vo Frankfurte nad Odrou. Podľa zvyku učencov tých čias si meno latinizoval na Johannes Bocatius.

Po otcovej smrti sa mladý Vetschaučan musel vzdať štúdiá. Bocatius sa pobral najprv do Jihlavy, bývalý učiteľ Mag. Nikolaus Gäbel mu sprostredkoval miesto domáceho učiteľa v niekoľkých šľachtických rodinách na Morave. Cez Banskú Štiavnicu ho cesta zaviedla do Kremnice, kde sa znovu zišiel so svojím bývalým učiteľom, Gäbel tam pôsobil ako učiteľ od mája 1590. Z Kremnice sa Bocatius pobral do Ilavy, stal sa učiteľom Františka Hedervaria (Héderváryho) a bratov Štefana, Andreja a Mikuláša Ostrositha. S posledne menovaným ostal Bocatius v spojení celý život. Cez Prešporok, Győr a Trnavu sa napokon dostal do Prešova, ktorý patrilo spolu s Košicami, Levočou, Bardejovom a Sabinovom do spolku piatich slobodných kráľovských miest Horného Uhorska. Prešovský senát 29. júna 1592 potvrdil Bocatia ako učiteľa na gymnáziu.

Aby mohol postúpiť vo svojej profesii, musel ukončiť univerzitu ako magister. Preto sa mladý muž vydal na dlhú cestu cez Karpaty a Sliezske až do Vetschau. 26. apríla 1593 mu tam vydali krstný list, s ktorým sa pobral ďalej. Prácou Oratio de profanitate Turcicae religionis deque rebellionis maledicti regni initis et incrementis (O pohanskom náboženstve Turkov a vojne rozpúta-

nej a šírenej ich zlým tyranom) získal s bravúrou titul magistra na wittenberskej univerzite.

Čoskoro nato vymenovali v Prešove mladého magistra za rektora na gymnáziu. O pol roka neskôr, 21. júna 1594 sa oženil so šestnásťročnou Alžbetou Belsovou zo známej učenej hornouhorskej rodiny. Bocatiovho svokra Jána Belsa povýšili r. 1557 za zásluhy na mierových rokovaní medzi cisárom a Turkmi do šľachtického stavu.

Bocatiova magisterská práca a Siracides, ktoré vznikli neskôr, už r. 1596 vyšli tlačou vo Wittenbergu, chvály a uznania sa mu dostalo za ne tak v Nemecku ako Uhorsku. V priebehu niekoľkých rokoch pridal Bocatius k týmto dielam ďalšie.

Na prosbu prešovského mestského kapitána Šimona Forgáča udelil cisár Maximilián dvadsaťsedemročnému pedagógovi titul Poeta laureates. Už o dva roky neskôr, 19. augusta 1598 ho za jeho zásluhy ako pedagóga a básnika povýšili do šľachtického stavu. V Memorabilia Augustanae Confessionis od Johanna Ribiniho z r. 1787 sa na s. 313 uvádza **M. Ioh. Bocatius, Sorabus, Poeta Laur. Caes. Ludidirector Eperiessinus** medzi účastníkmi luteránskej synody, ktorá sa na svojom zasadnutí v Sabinove 9.-10. marca 1599 kriticky zaoberala rozličnými prúdmi vo viere, ktoré sa vyskytli v Hornom Uhorsku.

V máji 1599 mu košický senát ponúkol miesto rektora na tamojšom gymnáziu. Bocatius, ktorému sa pár mesiacov predtým narodil syn, zložil 2. decembra 1599 úradnú prísahu. Popri svojom pôsobení ako rektor sa zaviazal vykonávať i povinnosti notára (mestského pisára), onedlho ho zvolili aj do senátu najväčšieho mesta Horného Uhorska. Tak sa ocitol v delegácii do Viedne a zúčastnil sa aj na zasadnutí hornouhorskej snemu v Prešporku. Zvolením za najvyššieho mestského sudcu 13. januára 1603 sa Bocatius dostal do čela hornouhorskej diplomacie, ktorá sa usilovala udržať náboženskú slobodu, v tom čase ohrozenú, a to aj napriek cisárovým sľubom.

Keď Turci dobyli Jäger, biskupské sídlo, cisárska strana sa za pomoci vojakov usilovala, aby košický dóm odovzdali katolíckemu biskupovi, ktorý musel opustiť Jäger. Bocatia a viacerí senátorov vzali do ochrannej väzby, pretože odmietli vydať kľúče od kostola. O niekoľko dní začal cisársky generál gróf Johann Giacomo Barbiano Belgiojoso rekatolizovať mesta. „Pod

hrozbou najvyššieho trestu, týkajúceho sa tak tela ako života,“ zakázali „služobníkom cirkvi nemeckej, uhorskej a slovenskej národnosti všetky úkony, a to kázať, krstiť, sobášiť a pochovávať“.

V spisoch z košickej radnice sa nachádza opis udalostí, ktoré sa odohrali okolo odovzdávania dómu sv. Alžbety katolíckemu biskupovi ako aj korešpondencia delegácie do Prahy na čele s Bocatium, ktorá sa na tamojšom dvore dožadovala náboženskej slobody. Vyslanectvo čakalo niekoľko týždňov na odpoveď. Napokon prišla, ibaže inakšia ako čakali. K artikulám snemu pridal kráľ článok, ktorý označil prosby a sťažnosti protestantov za bezdôvodné, predošlé zákony potvrdil a pohrozil tvrdými trestami.

Nato sa značná časť šľachty a obyvateľstva pridala k povstaniu sedmohradského kniežata Štefana Bočkaja, presvedčeného kalvína, ktoré vypuklo, pretože panovník viac ráz porušil prísľub náboženskej slobody. Keď Bočkaj za pomoci Turkov vyhnal cisárske oddiely zo Sedmohradska a Horného Uhorska, ocitol sa Bocatius, ktorý cisárovi adresoval plamenné veršované chválospevy, medzi mlynskými kameňmi. Koncom r. 1604 požiadal senát o prepustenie zo sudcovského úradu. V liste rodičom do Vetschau hovorí o napätí a nepriateľstve medzi národnosťami v Hornom Uhorsku, tie ho vraj podnietili k rozhodnutiu vrátiť sa do Nemecka. Keďže mu wittenberský profesor Taubmann ponúkol dom na predaj, zdá sa, že Bocatius pomýšľal na vedeckú dráhu. 24. februára 1605 povolali Bocatia k novému páňovi, protestanti a kalvíni povstali vtedy s vojenskou podporou Turkov proti cisárovi. Ako košický richtár a všeobecne vážený básnik predstavoval Bocatius pre knieža osobnosť nielen reprezentatívnu, ale aj užitočnú pre jeho politické zámery. Turecká diplomacia pomýšľala na to, že veľvezír Lalla Mehmed korunuje Bočkaja za uhorského kráľa. Toto Bočkaj oznámil Bocatiovi a ustanovil ho do svojej delegácie.

Tak ako mnohí obyvatelia Horného Uhorska bol aj protestant Bocatius naladený protiosmansky, ťažko sa teda zmieroval s Bočkajovým vazalstvom. Rozhovor s Bočkajom o účasti na korunovaní 6. mája 1605 Bocatius využil, aby zopakoval prosbu o prepustenie, no márne. Z viacerých dôvodov vyvolalo v Bocatiovi vymenovanie do Bočkajovho sprievodu značné obavy. Vo svojich spisoch sa nijako netajil svojimi postojmi, ktoré boli nepriateľské voči Turkom, a v rozlúčkovej

eloge venovanej cisárskemu kapitánovi Ferdinandovi von Hardeggovi (Hardeckovi) pred jeho odchodom z Košíc označil Turkov ako horrida monstra und canes, prišerné monštrá a psov.

Lalla Mohammed dobre poznal politické i vojenské pomery v Uhorsku, keďže až do leta predošlého roku zastával post najvyššieho veliteľa tureckých oddielov v Uhorsku. Bocatius musel teda počítať s tým, že veľvezír vie, aký nepriateľský postoj zaujíma najvyšší sudca v Košiciach voči Turkom.

1. novembra 1605 sa vydala Bočkajova štyristočlenná delegácia na cestu do Budína cez Fiľakovo, Novograd a Vác. Veľvezír, podľa dnešných pojmov predseda krajinskej vlády, prišiel zo svojho sídla v Belehrade do Budína, od r. 1541 obsadenom Turkmi, aby korunoval Bočkaja v prítomnosti jeho obrovského sprievodu. Ján Bocatius bol určite jediný Dolnolužičan, ktorý sa na začiatku 17. storočia mohol zoznámiť s tureckým veľvezírom Lallom Mohamedom-Mehmedom. Relatio vel epistolica commemoratio, – dnes v mestskom archíve vo Viedni – napísal Bocatius dva týždne po stretnutí pri Budíne počas zasadania uhorského snemu, ktorý zvolali do Krupiny. Magnáti a zástupcovia žúp tu mali uskutočniť prípravu na uzavretie mieru, nazvaného neskôr ako Viedenský. Bočkaj sa usiloval uzavrieť mier s cisárom, po ňom by sa Uhorsko vymanilo z osmanského vazalstva. Okrem toho odsúhlasili na sneme písmo určené poľskému kráľovi a nemeckým kurfirstom.

V správe o stretnutí s tureckou stranou Bocatius opisoval jemu neznáme prostredie s istou predpojatosťou, zároveň s obavami. Veľvezíra opisoval s rešpektom, o ľuďoch, ktorí ho obklopovali, vojakoch a janičiaroch práve tak ako o tých, čo sprevádzali Bočkaja informoval obsérne, pozornosť venoval jedlu i ponúkaným nápojom a práve tak orientálnej hudbe nezvyklej pre európske uši. Pre nás má najväčší význam záznam rozhovorov s kniežaťom, ktorý ho prizval medzi svojich naj dôvernejších sprievodcov.

Bočkaj však na slávnosti neprijal nádhernú korunu, ktorú vyhotovili osobitne v Turecku a ktorú mu na slávnostnej ceremónii ponúkol turecký veľvezír. Preňho mala cenu výlučne uhorská, štefanská koruna posvätená tradíciou.

Ani po stretnutí s veľvezírom a po krupinskom sneme sa Bočkaj nemienil vzdať Bocatiových služieb pri ďalšom uskutočňovaní svojich zá-

merov. Niekoľko týždňov po sneme ho poveril, aby odovzdal falckému, brandenburskému a saskému kurfirstovi písma schválené na sneme v Krupine a ich obsah aj ústne reprodukoval. V spisoch košického magistrátu zo 6. mája 1605 sa uvádza, pod akou podmienkou sa magister Johannes Bocatius podujal na túto úlohu: požiadal totiž ctihodnú radu, aby ho prepustila zo svojich služieb. Dostalo sa mu odpovede, že zatiaľ mu nemožno vyhovieť, no ak nájde na svojej žiadosti, nech teda odslúži ešte rok, zakaľ sa nenájde iný notarius, ktorý ho nahradí. Aby sa z výpravy aj vrátil, musel v Košiciach nechať ženu a deti. Na cestu sa vydal Bocatius, ako Bočkajov vyslanec náležite vystrojený, 29. decembra 1605. Sprievodcom mu bol jeho famulus Johannes Teubel (Teiffel), ktorý mal v úmysle pokračovať vo Wittenbergu v štúdiách.

Bocatiovou prvou zastávkou mal byť saský dvor. Brandenburský kurfirst sa však zdržiaval práve vo Falcku a keď Bocatius prišiel do Heidelbergu, kurfirst už odcestoval. Listy a spisy k histórii tridsaťročnej vojny obsahujú aj Posolstvo uhorského vyslanca Bocatia v Kurfalci 17. február 1606 a posúdenie jeho politickej misie vykonanej z Bočkajovho poverenia.

Z falckého dvora sa chcel Bocatius pobrať cez Braunschweig do Berlína na dvor brandenburského kurfirsta, potom navštíviť svoju rodinu vo Vetschau a odtiaľ putovať ďalej na saský dvor v Dráždanoch. Podľa všetkého sa mu už v Košiciach zavesil kapitán Anthonius Schlieff ako cisársky špión na päty. Z neskorších výsluchov sa dá usudzovať, že Bocatia sledovali od r. 1604, keď sa v Prahe dožadoval náboženskej slobody a varovali ho pred ďalšími aktivitami.

Krátko na to, ako Bocatius 26. februára 1606 splnil svoje diplomatické poverenie, zmocnili sa ho v Northeime drábi a bez ohľadu na úsilie, aké vyvinul falcký kurfirst, ho pražský dvorný profoz Baltazár Rotkäppel a kapitán Anthonius Schlieff v putách dopravili do Prahy a uvrhli do zlopestnej Bielej veže.

V auguste 1606 prosil Bocatius, aby mu sňali putá, keďže ho „už 26 týždňov držia v krutom a ťažkom väzení v putách a okovách“ a aby ho z podzemnej kobky preložili „na vzduch“ do nejakej izby. 10. októbra 1606 sa v ďalšom písme žaloval na hlad a smäd a prosil, aby si smel čosi kúpiť z vlastných peňazí „na zmiernenie... nečistoty, vši a hmyzu ako aj na kúpu páru obu-

vi, ponožiek, košiel a iných potrieb... na sebe má už len handry, všetko potrhané... v Braunschweigu ma obrali o všetko... a uvrhli ma tu do ťažkého žalára, prikovaného deň a noc“. Na jeho žalostnom položení v podzemnej kobke sa však nič nezmenilo, ba na začiatku nasledujúceho roku ho natiahli na škrepec.

V protokole, ktorý viedli o výsluchu, sa hovorí: „Keď však nechcel vyrukovať s rečou... dali sme príkaz mučiť ho, ešte toho istého dňa ho tri razy natiahli, tretí raz mu sviečkami pálili pod päťami“. Keď sa vyšetrovatelia nedozvedeli, čo čakali, Bocatia „po šiesty raz všelijako naťahovali, prvý raz ešte bez ohňa, zato ostatných päť ráz už so sviečkami... tak ako i deň predtým pálili pomerne dlho a asi tri hodiny ho bez prestávky mučili...“ Neskôr protokol poznamenáva: „...jednako sme sa obávali, že ak bude ďalej takto mučený železom i ohňom, mohol by byť pri tortúre roztrhaný alebo inak vypustiť ducha“.

Bocatiovej poprave zabránili početné intervencie sliezskych a českých stavov ako aj predstaviteľov šľachty, aj vysokej, okrem iného cisárových synov.

Alžbeta Bocatiová prišla spolu s mladším synom Melchiorom do Prahy a na kolenách prosila u českého vicekancelára o milosť pre muža. Dozvedela sa, pod akou podmienkou ho prepustia: ak prijme katolícku vieru a po návrate do vlasti zaplatí desaťtisíc florénov (zlatých).

V nevytlačenom rukopise *Olympias carceraria* (Päť rokov žalára), venovanom Gabrielovi Bethlenovi, Bocatius podrobne opisuje, čo predchádzalo jeho zatknutiu, výsluchy, pokusy o samovraždu jedom pavúkov vo svojej kobke, aj ako sa mu 30. novembra 1610 podarilo zo žalára ujsť. Odpis, dielo zrejme štyroch ľudí, uchováva *Bibliothèque publique et universitaire* (Verejná univerzitná knižnica) v Ženeve, do Švajčiarska sa dostal pravdepodobne z Holandska.

V Bielej veži sa Bocatius nedozvedel o diplomatických rokovaniach, o uzavretí mieru vo Viedni 23. júna 1606 a Zsitvatoroku 15. novembra 1606 ani o politických zmenách v Uhorsku po tom, ako Bočkaj 29. decembra zomrel. Keď sa po zhruba štyridsaťdňovej odysei dostal do Košíc, vrátil sa do cudzej krajiny. Bočkajovým nástupcom na kniežacom tróne sa stal Žigmund Rákóczi, no už o dva roky ho vytlačil Gabriel Báthori. Iba o päť rokov neskôr odbila i jemu posledná hodina, pretože ho s tureckou pomocou zvrhol Gabriel

Bethlen.

Politické zmeny, ktoré sa odohrali v priebehu niekoľkých rokov, nielen vyvolali značný nepokoj a neistotu, ale zmenila sa aj nálada v obyvateľstve. Veľa Košičanov pokladalo Bocatiov útek zo žalára za nečestný a to, že sa ako vyslanec podujal na cestu k nemeckým kurfirstom ako previnenie. Iba vďaka úsiliu niekoľkých šľachticov a priateľov získal 7. apríla 1611 znovu meštianske právo. Od r. 1612 sa usiloval kúpiť dom, plánov na návrat do Nemecka sa vzdal.

Dva roky po návrate smel Bocatius znovu pôsobiť ako učiteľ, ale predošlého uznania sa mu už nedostalo. Zástupcovia synody piatich slobodných kráľovských miest Horného Uhorska popreli, že by niesol vinu na legačnej ceste z Bočkajovho poverenia, a tak mu senát ponúkol znovu členstvo v rade. Iba dva a pol roka neskôr, 12. novembra 1618 vyhlásil Bocatius, v tom čase iba štyridsaťročný, že vzhľadom na vek má v úmysle opustiť školskú službu. Ktovie, či to bol skutočný dôvod, keďže už r. 1619 vstúpil do služieb Bethlena, ktorý ho menoval za tajného radcu a dozorca nad kniežacou knižnicou na svojom dvore v sedmohradskej Albe Julii.

Bethlenov dvor bol v tom čase preslávené kultúrne centrum, knieža sem povolával hudobníkov, maliarov a básnikov z domova i cudziny. Bocatia, poetu laureata pokladal za mimoriadnu ozdobu svojho dvora, za človeka s diplomatickými schopnosťami. Podľa Bethlenových plánov sa mal stať i jeho historiografom. Jeho predchodca István Szamoközi, ktorý zomrel r. 1612 štyridsaťsedemročný, pracoval pôvodne v Alba Julii ako archivár, za dvorného historiografa ho menoval Bočkaj. S najväčšou pravdepodobnosťou práve Szamoközi je autorom rukopisu O uhorskom povstaní a ako sa urovnalo a potom prerokovalo v Prešporku s krajinami Únie, pozostávajúci z 353 listov, ktorý nedávno vydražili za 125 000 eur.

Udalosti po Bočkajovej smrti mal teraz zaznamenať Bocatius. Z r. 1621 pochádza z jeho pera *Gabriel, rex Hungariae (Cassoviae) und die verschollene Schrift Res gestae in Hungria et Transylvania sub tribus imperatoribus et regibus Rudolpho II., Matthia II. et Ferdinando II. nec non Gabrielis Bethlen. Auctore Johanne Bocatio*. Niekoľko mesiacov predtým, ako Bocatius vstúpil do Bethlenových služieb, došlo 23. mája 1618 k Pražskej defenestrácii, ktorá sa stala iskrou pre

rozpútanie nových vojenských konfliktov. V lete vstúpili do protihabsburskej Confoederatia Bohemica sliezske stavy, spolu s nimi Horná a Dolná Lužica a horno- a dolnorakúske stavy. Gabriel Bethlen sa k nej pridol 20. augusta 1620 v úsilí rozšíriť sféru svojho vplyvu, takto sa mu núkala šanca, že neostane odstrčený na okraj európskych dejín a osudov. V januári 1620 sa dal zvoliť za uhorské knieža, s Čechami uzavrel pakt o vzájomnej pomoci a cisárovi vypo-vedal prímerie.

V júli 1620 zasadal v Banskej Bystrici snem, na ktorom sa Bethlen dal zvoliť za uhorského kráľatak, ako ohlásil už rok predtým. Bocatiovu pripadla na sneme zvláštna úloha. Pre zástupcov sliezskeho a rakúskeho stavov vystrojil hostinu a pozdravil ich latinskou básňou, v ktorej vymenoval všetkých prítomných, jeho osemnásťročný syn Melchior predniesol otcove verše. Po Bethlenovom zvolení za uhorského kráľa sa Bocatius v liste básnikovi a lekárovi Casparovi Cunradovi do Vratislavy podpísal hrdo novým titulom *Historicus regius*.

Konfederáti však podcenili silu katolíckej Únie. V bitke na Bielej hore 8. novembra 1620, ktorá trvala iba po poldruha hodiny, utrpeli české stavy ničujúcu porážku. Nato Bethlen uzavrel s cisárom zmluvu, že vystupuje z protihabsburského tábora. Cisár žiadal od Bethlena uhorskú korunu späť, ďalej, aby vydal svojich najdôležitejších ľudí a vrátil majetky pôvodným majiteľom-katolíkom, ktoré Bethlen vyvlastnil. Na revanš mal dostať 2300 000 toliarov, kniežatstvá Opole a Ratibor a titul nemeckého kniežaťa.

Rokovanie o peniazoch a statkoch sa skončilo Bethlenovým neúspechom. Keď potom aj Sliezske opustilo protihabsburskú konfederáciu, došlo v apríli 1621 prvý raz k roztržke medzi Bethlenom a jeho dôverníkmi. Zmenený postoj šľachty voči Bethlenovej politike sa však črtal už na začiatku roka, keď najvyšší uhorský úradník Žigmund Forgáč prestúpil počas rokovaní na stranu cisára, začo ho ten amnestoval. V Prahe 11. júna 1621 popravili vodcov protihabsburského povstania. Medzi popravenými sa nachádzal slávny lekár a rektor pražskej univerzity Ján Jesenius, s ktorým sa Bocatius zoznámil na sneme v Banskej Bystrici.

V lete 1621 utrpeli Bethlenove oddiely jednu porážku za druhou. Po obsadení Prešporka a Šoproňa nasledovala cisárova odplata. Iba v Csepregu zabili na trestnej výprave tisíc ľudí v

kostole. Bethlen a jeho poslední verní, teda aj Bocatius, ktorý na vlastnom tele okúsil cisársku justíciu, vedeli, čo ich čaká, keby padli do rúk cisárskym. V núdzi sa Bethlen obrátil na Turkov s prosbou o vojenskú pomoc. Medzičasom sa však nielen u najvyšších veliteľov, ale aj v oddieloch prejavili známky rozkladu. Bez ohľadu na túto priam bezvýhodiskovú situáciu v septembri vpadli Bethlen a markgróf von Jägerndorf na Moravu a dobyli Strážnicu-Veselí, Uherský Brod, Litovel, Uničov, Zábřeh a Třebovú.

Ako dôsledok neustálych bojov prepukol na Morave veľký nedostatok potravín, ľudia hladovali, vyčíňali epidémie. Bethlen sa udržal iba vďaka tomu, že dal dopraviť potraviny pre svoje oddiely. Za sídlo si zvolil Uherský Brod, dobytý v októbri 1621. Rokovania s cisárom sa začali 10. októbra 1621. Bethlenov zástupca Imrich Thurzó, Bocatiov niekdajší žiak, podľahol v Mikulove, kde rokovania prebiehali, zápalu pľúc. Jeho smrť si vynútila prestávku v rokovaní, deň nato, 12. novembra 1621 Ján Bocatius zomrel. Stalo sa tak v Uherskom Brode na Morave, ďaleko od jeho rodiska Vetschau, kam sa nemohol vrátiť. Jeho hrob je neznámy.

Vzhľadom na svoj nepokojný život zanechal Bocatius impozantné literárne dielo. Jeho latinské verše sú hodné obdivu, ako človek je nám najbližší vo svojich nemeckých veršoch a listoch. Na veži nemecko-lužického kostola vo Vetschau umiestnili na pamiatku syna tohto mesta pamätnú tabuľu s údajmi o jeho živote.

Stopy mnohých zaslužilých mužov z poreformačného obdobia dnes vybledli ako dôsledok toho, čo sa udialo za minulé roky a storočia. Pôsobenie a dielo niektorých z nich, napríklad Bocatia, rodáka z lužickosrbsko-nemeckého Vetschau, však neupadlo do zabudnutia. V jeho druhej domovine v bývalom Hornom Uhorsku, kde žili početné národnostné menšiny, ho síce poznajú lepšie ako u nás, jednako sa naňho ani v Lužici nezabudlo. Najmä mesto Vetschau – tak magistrát ako cirkev – uchováva jeho pamiatku. Vo vedeckých publikáciách sa objavujú príspevky o živote, politickom pôsobení a literárnej tvorbe nášho krajana. V Lužickosrbskom kostole sa pred niekoľkými rokmi konala vedecká konferencia venovaná Bocatiovu, v ňom sa nachádza i stála výstava o živote a diele tohto slávneho syna mesta Vetschau.

Preklad L'udovít Petraško

Große Geschichte und ein Vetschauer mittendrin

In diesem Jahr wurden die Städte Košice und Marseille von der Unesco zu Europäischen Hauptstädten gewählt. Mit der ehemals oberungarischen Stadt Košice ist die Niederlausitz in besonderer Weise durch einen Vetschauer verbunden, auch wenn die Zeit, in der er lebte, nun schon beinahe 500 Jahre zurückliegt.

Damals hatte sich das Osmanische Reich zu einem politischen Imperium und damit zu einem territorialen und geistlichen Widerpart des Heiligen Römischen Reichs Deutscher Nation entwickelt. Die mit gewaltigen Heerscharen operierenden Osmanen hatten Teile Griechenlands, Mazedoniens, Albaniens, Bulgariens, Serbiens, Bosniens, der Herzegowina, Rumäniens und der Südukraine besetzt.

Mit dem Sieg bei Buda (Ofen) 1526 über die Truppen des Kaisers überschritten sie die Grenzen des Habsburgerreichs. Ganz Europa lebte in Angst vor einem weiteren Vormarsch der Osmanen, den der Kaiser durch Waffenstillstandsabkommen, Tributzahlungen und Geschenke aufzuhalten versuchte.

Über die Reisen von Delegierten nach Konstantinopel wurden einige Bücher gedruckt wie beispielsweise die „Beschreibung einer Legation und Reise von Wien aus Ostereich auff Constantinopel, durch den wolgebornen herrn, herrn David Ungnaden, Freyherrn zu Sonneck und Pfandsherrn auff Bleyburgk, auß römischer keyserlichen Majestät befehlig und abforderung an den türckischen Keyser, anno [15]72 verrichtet“, die Reisebeschreibungen von Franciscus Oemichius, Salomon Schweiggers oder die von Ghiselin de Busbecq.

Das war die politische Großwetterlage, als am 1. Weihnachtsfeiertag des Jahres 1569 in der Familie des Vetschauer Krämers Peter Bock und seiner Frau Anna nach den Kindern Christoph und Maria ein zweiter Sohn geboren wurde. Wenige Tage danach erhielt er bei der Taufe im Vorgängerbau der heutigen Wendischen Kirche den Namen seines Großvaters Hans.

Der Familienname hat nichts mit einem Bock zu tun, vielmehr war er aus der Kurzform eines slawischen Namens wie Boguslav oder Bogumil entstanden. Dieser Familienname tritt noch immer in zahlreichen Schreibweisen wie Boog, Bogh, Bogk und Bock auf. Das bereits während des Dreißigjährigen Krieges 1629 neu angelegte Vetschauer Kirchenbuch nennt mehrfach Mitglieder der Familie in der ursprünglichen Namensform Bog: *Den 3.4. 1633 ist die alte Bogin oder Philippi Claudij Witbe begraben.* In der Kirche gab es *H. Christoph Claudij oder Boges standt.* Ein 1681 entstandenes Manuskript aus dem Vetschauer Pfarrarchiv „Nachricht von Städtlein Vetscho“ berichtet, dass die *Geistlichen Teutsch und Wendisch predigten, wie denn auch alle Einwohner solche 2 Sprachen durcheinander reden.* Darum verwundert es nicht, dass sich Hans Bock alias Johannes Bocatius in seinen späteren Lebensjahren auch als Sorabus bezeichnete. Ein Zeugnis seiner wendischen Herkunft ist das von ihm veröffentlichte wendische Vaterunser, das er in Vetschau gelernt hatte:

Wości naš sy na njebju,
huswěś se twojo mjeno,
pśiź k nam twojo krolewstwo,
twoja wola se stani
jako na njebju i tu na zemi.
Naš dnjejšy klěb daj nam žins,
a wodaj nam naše winy,
ak my wodawamy našym winikom,
a njewježi nas do spytowanja,
ale humož nas wot złego. Amen.

Schon sehr früh muss sich beim Krämerssohn eine musische Veranlagung gezeigt zu haben, denn die Eltern schickten den etwa Fünfjährigen an die renommierte Dresdener Kreuzschule. Später besuchte der Junge das Iglauer Gymnasium und wurde 1588 im Kreise mehrerer Mitschüler an der brandenburgischen Landesuniversität Frankfurt/Oder zum Studium der Freien Künste und der Theologie eingeschrieben. Nach dem Usus der Gelehrten jener Zeit latinisierte er seinen Namen und nannte sich Johannes Bocatius.

Als sein Vater starb, musste der junge Vetschauer das Studium aufgeben. Nach dem Studium ging Johannes Bocatus zunächst ins mährische Iglau zurück, wo er über Vermittlung seines ehemaligen Lehrers Mag. Nikolaus Gäbel Hauslehrer bei mährischen Adelsfamilien wurde. Über Schemnitz führte ihn sein Weg nach Kremnitz, wo er erneut mit seinem ehemaligen Lehrer Gäbel zusammentraf, der dort seit Mai 1590 Lehrer war. Von Kremnitz wechselte Bocatus nach Illava nordöstlich von Trenčín. Dort wurde er Lehrer des Ranciscus Hedervarius (Héderváry) und der Brüder Stephan, Andreas und Nikolaus Ostrosith. Mit dem Letztgenannten blieb Bocatus Zeit seines Lebens verbunden. Über Preßburg/Bratislava, Raab/Győr sowie Tyrnau/Trnava führte ihn der Weg schliesslich nach Epperies/Prešov, das wie Kaschau, Leutschau, Bartfeld und Zeben zu den fünf königlichen Freistädten Oberungarns gehörte. Der Senat von Epperies bestätigte am 29. Juni 1592 Bocatus als Lehrer des Gymnasiums.

Um beruflich aufsteigen zu können, benötigte er den Magisterabschluss einer Universität. So machte sich der junge Mann auf den langen Weg über die Karpaten und durch Schlesien bis nach Vetschau um am 26.4. 1593 dort sein Geburtsbrief ausgehändigt zu bekommen. Mit diesem in der Tasche wanderte Johannes Bocatus weiter. Mit der „Oratio de profanitate Turcicae religionis deque rebellionis maledicti regni initis et incrementis“ (Über die heidnische Religion der Türken und zu dem von ihrem bösen Tyrannen vom Zaun gebrochenen und sich ausbreitenden Krieg) erwarb er mit Bravour den Magistertitel der Wittenberger Universität.

In Epperies wurde der junge Magister bald darauf zum Rektor des Gymnasiums berufen. Ein halbes Jahr später - am 21.06. 1594 - heiratete er die 16jährige Elisabeth Bels aus der bekannten oberungarischen Gelehrtenfamilie Bels. Bocatus' Schwiegervater Johannes Bels war 1557 für seine Verdienste bei den Friedensverhandlungen des Kaisers mit den Türken in den Adelsstand erhoben worden.

Bocatus' Magisterarbeit und die danach entstandenen „Siracides“ wurden schon 1596 in Wittenberg gedruckt und fanden in Deutschland wie in Ungarn Lob und Anerkennung.

Innerhalb weniger Jahre konnte Bocatus diesen Werken weitere hinzufügen.

Kaiser Maximilian verlieh auf Bitte des Epperieser Stadthauptmanns Simon Forgacs dem 27jährigen Pädagogen den Titel eines *Poeta laureatus*. Nur zwei Jahre später, am 19. August 1598, wurde er für seine Verdienste als Pädagoge und Dichter in den Adelsstand erhoben. In den „Memorabilia Augustanae Confessionis“ des Johannes Ribini von 1787 wurde **M. Ioh. Bocatus, Sorabus, Poeta Laur. Caes. Ludidirector Eperiessinus** als Teilnehmer der am 9./10. März 1599 in Zeben tagenden lutherischen Synode genannt, die sich mit den in Oberungarn vertretenen unterschiedlichen Glaubensrichtungen kritisch auseinandergesetzt hatte.

Im Mai 1599 wurde Bocatus vom Kaschauer Senat gebeten, die vakante Stelle des dortigen Gymnasialdirektors zu übernehmen. Am 2. 12. 1599 legte Bocatus, der wenige Monate zuvor Vater eines Sohnes geworden war, den Amtseid ab. Neben seiner Tätigkeit als Rektor war Bocatus auch zu Diensten als Notarius, Stadtschreiber, verpflichtet und wurde wenig später in den Senat der größten Stadt Oberungarns gewählt. So kam es, dass er in die Kaschauer Delegation nach Wien berufen wurde und auch am Landtag Oberungarns in Preßburg teilnahm. Seine Wahl zum Obersten Stadtrichter am 13.01. 1603 stellte Bocatus an die Spitze der oberungarischen Diplomatie, die um den Erhalt der zwar vom Kaiser zugesicherten, doch zu der Zeit stark bedrohten Religionsfreiheit kämpfte. Nachdem Erlau/Eger mit seinem Bischofssitz von den Türken erobert worden war, konzentrierte sich die kaiserliche Seite die Übergabe des Kaschauer Doms an den aus Erlau/Eger vertriebenen katholischen Bischof mit militärischer Gewalt zu erzwingen. Bocatus und mehrere Senatsmitglieder wurden wegen der verweigerten Herausgabe der Kirchenschlüssel in Beugehaft genommen. Als sie ihr Ziel erreicht hatte, setzte der kaiserliche General Johann Giacomo Barbiano Graf Belgiojoso innerhalb weniger Tage die Rekatholisierung der Stadt durch; u.a. wurden *den Kirchendienern teutscher, hungerischer undt wündischer nation bei höchster, ja Leibs undt Lebens Straff alle exercitia im Predigen,*

Tauffen, copulieren, begrebnüssen untersagt. In den Ratsakten Kaschaus befindet sich die Schilderung der Geschehnisse um die Übergabe des Elisabeth-Doms an den katholischen Bischof wie auch die Korrespondenz der von Bocatus geleiteten Delegation nach Prag, die am dortigen Hof das Recht auf Religionsfreiheit eingefordert hatte. Die Abordnung wartete mehrere Wochen auf die zugesagte Antwort. Der König antwortete – allerdings später und anders als erwartet: er hatte den Landtagsartikeln einen Artikel hinzugefügt, der die Bitten und Beschwerden der Protestanten für unbegründet erklärte, alle früheren Gesetze gegen sie bestätigte und harte Strafen androhte. Daraufhin schloss sich ein großer Teil des Adels und der Bevölkerung dem Aufstand des siebenbürgischen Fürsten Stefan Bocskay, eines überzeugten Calvinisten, an, den dieser wegen der mehrfach gebrochenen Versprechen zur Glaubensfreiheit begonnen hatte. Nachdem Bocskay mit türkischer Hilfe die kaiserlichen Truppen aus Siebenbürgen und Oberungarn vertrieben hatte, geriet Bocatus, der dem Kaiser glühende Lobesverse gewidmet hatte, zwischen die Fronten und ersuchte Ende 1604 den Kaschauer Senat um Entlassung aus dem Richteramt. In einem Brief an seine Eltern in Vetschau berichtete er von den Spannungen und Feindseligkeiten zwischen den in Oberungarn ansässigen Nationalitäten, die ihn in seinem Entschluss nach Deutschland zurückzukehren bestärkt hatten. Da ihm der Wittenberger Professor Taubmann ein Haus zum Kauf angeboten hatte, schien Bocatus eine wissenschaftliche Laufbahn beabsichtigt zu haben.

Am 24.2.1605 wurde Bocatus zu seinem neuen Landesherrn gerufen, dessen Aufstand zu einem von Protestanten und Calvinisten gemeinsamer und militärisch von den Türken unterstützter Kampf gegen den Kaiser geworden war. Als Oberbürgermeister Kaschaus und allseitig verehrter Dichter war Bocatus für den Fürsten nicht nur eine repräsentative, sondern auch eine seinen politischen Absichten nützliche Persönlichkeit. Zur türkischen Diplomatie gehörte der Plan, Bocskay durch den Großwesir Lalla Mehmed zum ungarischen König krönen lassen. Das teilte Bocskay Bocatus mit und berief ihn in seine Delegation.

Wie für viele Bürger Oberungarns war auch für den antiosmanisch eingestellten Protestanten Bocatus die Vasallenschaft Bocskays schwer annehmbar. Das Gespräch über die Teilnahme an der Krönung Stefan Bocskays veranlassten Bocatus dazu, am 6. Mai 1605 die Bitte um Entlassung zu wiederholen - vergeblich. Die Berufung in die Begleitmannschaft Bocskays erfüllte Bocatus aus mehreren Gründen mit tiefer Furcht. In seinen Werken hatte er aus seiner türkenfeindlichen Haltung keinen Hehl gemacht und in einer Abschiedseloge für den aus Kaschau scheidenden kaiserlichen Hauptmann Ferdinand von Hardegg (Hardeck) die Türken als *horrida monstra und canes*, als schreckliche Monster und Hunde bezeichnet. Großwesir Lalla Mohammed war die politische wie militärische Lage in Ungarn bestens bekannt, da er noch bis zum Sommer des Vorjahres als oberster Befehlshaber die türkischen Truppen in Ungarn befehligt hatte. Bocatus musste also damit rechnen, dass dem Großwesir die türkenfeindliche Einstellung des obersten Richters von Kaschau bekannt war. Am 1. Nov. 1605 machte sich die vielhundertköpfige Delegation Bocskays über Fülekk/Filakovo, Neuburg-Novograd über Vác auf den Weg nach Buda. Der Großwesir, nach heutigem Begriff der Ministerpräsident eines Landes, war von seinem Sitz in Belgrad in das seit 1541 türkisch besetzte Buda gekommen, um den mit einem Riesengefolge angereisten Bocskay zu krönen.

Johannes Bocatus war mit Sicherheit der einzige Niederlausitzer, der zu Beginn des 17. Jahrhunderts die Bekanntschaft des türkischen Großwesirs Lalla Mohammed-Mehmed machen konnte. Die zwei Wochen nach dem Treffen bei Buda entstandene und heute im Wiener Staatsarchiv aufbewahrte „*Relatio vel epistolica commemoratio*“ verfasste Bocatus während des nach Karpfen, slowakisch Krupina, einberufenen ungarischen Landtags, auf dem die Magnaten und Abgeordneten der Komitate in Vorbereitung auf den später „Wiener Frieden“ genannten Friedensschluss Schreiben an den polnischen König und die deutschen Kurfürsten verabschiedeten. Bocskays Ziel war ein Friedensschluss mit dem Kaiser, der sich die Herauslösung Ungarns aus der osmanischen Vasallenschaft anschließen sollte.

Bocatus' Bericht über die Begegnungen mit der türkischen Seite war eine anfänglich von ziemlicher Voreingenommenheit und zugleich Furcht geprägte Schilderung des ihm unbekanntem türkischen Milieus. Den Großwesir beschrieb Bocatus voller Respekt, die ihn umgebenden Persönlichkeiten, die Soldaten und Janitscharen schilderte er wie auch die Bocskays begleitenden Persönlichkeiten ausführlich, berichtete vom Essen und den angebotenen Getränken, wie auch die den europäischen Ohren ungewohnte orientalische Musik. Am wichtigsten aber erscheint mir die Wiedergabe seiner Gespräche mit dem Fürsten, der ihn in die Reihen seiner unmittelbaren Begleiter berufen hatte. Bocskay allerdings nahm auf der feierlichen Veranstaltung die extra in der Türkei angefertigte prächtige Krone, die ihm vom türkischen Großwesir in einem feierlichen Ritus angetragen wurde, nicht an, da für ihn einzig und allein die Stefanskronen als die durch Tradition geheiligte ungarische Krone galt.

Auch nach dem Treffen mit dem Großwesir und dem Karpfener Landtag wollte Bocskay bei der weiteren Realisierung seiner Vorhaben nicht auf Johannes Bocatus verzichten. Wenige Wochen nach dem Landtag beauftragte er Bocatus damit, den Kurfürsten von der Pfalz, Brandenburg und Sachsen die auf dem Landtag in Karpfen/Krupina verabschiedeten Schreiben zu überreichen und ihren Inhalt mündlich darzulegen. Die Kaschauer Magistratsakten vom 6. Mai 1605 enthalten die an die Erledigung dieser Aufgabe geknüpfte Bedingung:

M[agister] Ioan[nes] Bocatus hat vor dem ganzen Rath undt der E[hrsam]en Gem[ein]e[n] Urlaub begehrt undt gebeten[,] ihn von hinnen zihen zu lassen, so wohl seines Bleibens alhier nicht sei. Da dan erstlich einhellig geschlossen, daß man ihm zu sprechen soll, was er gedenkt undt wo er iczo hin will. Undt er soll sich waß bessers bedenken, wo aber der Fürst ihn Legation weis hin schiken will, so khans geschehen, doch soll er sein Weib undt Kindt hie lassen. Mit welchen Beschedt er dan nicht zu friden, sondern weiteres angehalten undt gebeten, man woll ihn nicht einschalten, sondern zihen lassen. Da er sich schon einmahl bedacht undt hat ihm dies

genzlich für genommen. Da dan wider ihn dies zur Antwort worden, so schlecht [einfach, D. T.] khöne man ihn nicht weg lassen, wo er aber ia weg will, so soll er dies Jahr ausdienen, wen[n] dann woll man umb einen andern notarium sich umbsehen.

Am 29. Dez. 1605 begann Bocatus' Reise. Begleiter des wohlausgestatteten Bocskayschen Botschafters Bocatus war sein Famulus Johannes Teubel (Teuffel), der in Wittenberg seine Studien fortsetzen wollte.

Erstes Reiseziel des Gesandten Bocatus sollte der sächsische Hof sein. Als Bocatus aber erfuhr, dass sich der brandenburgische Kurfürst in Heidelberg aufhielt, änderte er seinen Plan. Als Bocatus in der Pfalz eintraf, war der brandenburgische Kurfürst allerdings bereits abgereist. Die Bücher „Briefe und Acten zur Geschichte des Dreissigjährigen Krieges“ enthalten die „Werbung des ungarischen Gesandten Bocatus bei Churpfalz“ vom 17. Februar 1606 und eine Beurteilung seiner politischen Mission als Gesandter Bocskays.

Nach der Erledigung seiner Mission am pfälzischen Hof wollte Bocatus über Braunschweig nach Berlin an den Hof des brandenburgischen Kurfürsten, anschließend seine Familie in Vetschau besuchen und von dort weiter zum sächsischen Hof nach Dresden reisen. Allem Anschein nach hatte sich Hauptmann Anthonius Schlieff als Spion des Kaisers bereits in Kaschau an Bocatus' Fersen geheftet. Die späteren Verhöre Bocatus' lassen den Schluss zu, dass er wohl schon seit 1604, als er in Prag die Religionsfreiheit eingefordert hatte und vor weiteren Aktivitäten gewarnt worden war, unter Beobachtung gestanden hatte.

Kurz nach Abschluss seines diplomatischen Auftrages wurde Bocatus am 26. Febr. 1606 in Northeim von den Häschern ergriffen und ungeachtet der zahlreichen Bemühungen des pfälzischen Kurfürsten vom Prager Hofprofoss Balthasar Rotkäppel und Hauptmann Anthonius Schlieff in Ketten nach Prag in den berüchtigten Weißen Turm verbracht.

Im August 1606 bat Bocatus, da er bereits 26 Wochen in so harter undt schwerer Gefengnis in Bandt undt Eisen gehalten, die Fesseln abzuneh-

men und aus dem unterirdischen Verließ in ein luftiges Zimmer zu verlegen. Am 10. Okt. 1606 klagte er in einem weiteren Schreiben über Hunger und Durst und bat, sich von seinem eigenen Geld etwas kaufen zu dürfen zur Dämpfung ... der Unsauberkeit[,] der Leiß und Ungeziefers, so wol zur Erkauffung eines Par Schuches[,] Strimpff, Hemden und anderer Notturfft, ..., dan alles an meinem gantzem Leib zerlumpet und zerrissen, weil, nach dem ich anfangs im Landt zue Braunschweig aller meiner Sachen spolirt, nichts nicht zuegelassen, und wie ich auß meinem Wagen gehebt und in schwere grosse Sprengeisen bin eingeschlagen, also mueß ich Tag und Nacht angeschmidet sitzen und liegen.

An seiner erbärmlichen Lage im unterirdischen Kerkerverlies änderte sich jedoch nichts, vielmehr wurde er Anfang des darauffolgenden Jahres auf dem sog. Streckbett gefoltert.

In dem über die während der Folterungen durchgeführten Befragungen wurde Protokoll geführt. Darin hieß es:

Nach dem er aber ... mit der Sprach nicht heraus wollen ..., haben wir ihn zu torquieren bevolhen (zu foltern befohlen), er auch desselben Tags dreymhal angezogen, des dritten mhal mit Kertzen unter den Fersen gebrent. Da die Verhörenden nicht das Gewünschte erfuhren, wurde Bocatus zum sechsten mhal unterschiedlich angezogen, das erste mhal zwar ohne Feur, die ubrigen fünf mhal aber mit Kertzen. ... wie den Tag zuvor oft zimlich lang gebrent gehalten worden und ohngefher uber die gantze drey Stund nach einander torquirt... Später vermerkte das Protokoll: haben wir doch erachtet, daß[,] wan er weiter also mit dem Zug und Feur solle gemartert, er möchte in der Tortur etwa zerrissen werden oder sonst den Geist aufgeben.

Die zahlreichen Interventionen der schlesischen und böhmischen Stände wie auch von Persönlichkeiten des Adels und Hochadels, darunter der Söhne des Kaisers, konnten Bocatus' Hinrichtung durchs Schwert verhindern.

Elisabeth Bocatus, die zusammen mit dem jüngeren Sohn Melchior nach Prag gekommen war und kniefällig beim böhmischen Vizekanzler um Begnadigung ihres Mannes gebeten hatte, erfuhr die Bedingungen für seine Freilassung:

Annahme des katholischen Glaubens, Rückkehr in die Heimat und Zahlung von 10 000 Florin, Goldstücken.

Die von vier Personen angefertigte und wohl aus Holland in die Schweiz gelangte Abschrift des ungedruckt gebliebenen Manuskripts „Olympias carceraria“ (Fünf Jahre Kerker) wird in der Öffentlichen Universitätsbibliothek (Bibliothèque publique et universitaire) in Genf aufbewahrt. In den Gabriel Bethlen gewidmeten „Olympias carceraria“ schildert Bocatus ausführlich die Vorgeschichte seiner Verhaftung, die Verhöre, seine Selbstmordversuche mit dem Gift der Spinnen in seinem Verlies und die ihm am 30.11.1610 um Mitternacht gelungene Flucht aus dem Kerker.

Von den diplomatischen Verhandlungen, den Friedensabschlüssen von Wien (23. 06. 1606) und Zsitvatorok (15. 11. 1606) und den politischen Veränderungen in Ungarn nach Bocskays Tod am 29. Dezember 1606 erfuhr Bocatus in der Gefangenschaft im Weißen Turm nichts. Als er nach einer etwa 40 Tage dauernden Odyssee Kaschau erreichte, kehrte er in ein fremdes Land zurück. Bocskays Nachfolge auf dem Fürstenthron hatte Sigismund Rákóczi angetreten, wurde aber nach nur zwei Jahren von Gabor Bathori aus dem Amt gedrängt. Nur fünf Jahre später schlug auch ihm die Stunde, denn er wurde mit türkischer Hilfe von Gabriel Bethlen gestürzt.

Diese innerhalb weniger Jahre stattgefundenen politischen Veränderungen hatten nicht allein viel Unruhe und Unsicherheit, sondern auch Stimmungsänderungen in der Bevölkerung hervorgerufen. Viele Kaschauer betrachteten Bocatus' Flucht aus dem Kerker als unehrenhaft und die Übernahme der Botschaftsreise zu den deutschen Kurfürsten als schuldhaftes Vergehen. Nur durch die Anstrengungen einiger Adliger und Freunde konnte Bocatus am 7. April 1611 wieder das Bürgerrecht erwerben. Seit 1612 bemühte er sich um den Kauf eines Hauses. Seinen Plan nach Deutschland zurückzukehren hatte er aufgegeben.

Als Bocatus zwei Jahre nach seiner Rückkehr wieder als Lehrer unterrichten durfte, fand er nicht mehr die frühere Anerkennung. Als die Sy-

nodalen der fünf königlichen Freistädte Oberungarns seine Schuld durch die ihm von Bocskay aufgetragene Legationsreise verneinten, trug ihm der Senat wieder eine Ratsmitgliedschaft an. Nach nur zweieinhalb Jahren erklärte der damals 49-jährige Bocatus (12. Nov. 1618), dass er aus Altersgründen den Schuldienst quittieren wolle. Ob dies der tatsächliche Grund war, ist allerdings fraglich, da er schon 1619 in Bethlens Dienste trat und von ihm zum Geheimrat und Aufseher der fürstlichen Bibliothek am Hof im siebenbürgischen Karlsburg/Gyulaféhervár-Alba Julia ernannt wurde.

Dieser Hof war schon zu dieser Zeit ein berühmtes Kulturzentrum, an das der Fürst Musiker, Maler und Dichter aus dem In- und Ausland holte. Bethlen wird den Poeta Laureatus Bocatus als eine besondere Zierde seines Hofes wie auch als fähigen Kopf mit diplomatischen Fähigkeiten angesehen haben. Nach Bethlens Plänen sollte er auch sein Hofhistoriograph sein. Der Vorgänger István Szamoközi war 1612 im Alter von 47 Jahren (1570-1612) gestorben. Er hatte als Archivar am Karlsburger/Gyulaféhervärer Hof gearbeitet, bevor er von Bocskay zum Hofhistoriographen ernannt worden war.

Von Szamosközi stammt sehr wahrscheinlich eine 353 Blatt zählende Handschrift, die unlängst für rund 125 000 € den Besitzer gewechselt hat. Ihr Titel lautete:

Den Hungerischen Auffstandt betreffent wie derselbe wider verglichen und Hernach bey desselben nit haltung, die sachen von Neuem zu Preßburg mit denen Unierten Landen abgehandlet

Die Geschehnisse nach Bocskays Tod sollten nun von Bocatus dargestellt werden. Aus dem Jahre 1621 stammen aus Bocatus' Feder Gabriel, rex Hungariae (Cassoviae) und die verschollene Schrift *Res gestae in Hungria et Transylvania sub tribus imperatoribus et regibus Rudolpho II., Matthia II. et Ferdinando II. nec non Gabrielis Bethlen. Auctore Johanne Bocatio.*

Als Bocatus in Bethlens Dienste trat, war wenige Monate zuvor - am 23. Mai 1618 - der Prager Fenstersturz zum Zündfunken neuer kriegerischer Auseinandersetzungen geworden. Im Sommer hatten sich auch die schlesischen Stände der konföderierten antihabsburgischen

Confoederatia Bohemica angeschlossen. Auch die Ober- und Niederlausitz sowie die ober- und niederösterreichischen Stände waren der anti-kaiserlichen Konföderation beigetreten. Gabriel Bethlen unterzeichnete sie am 20. August 1618. Da er die Ausdehnung seiner Einflußsphäre anstrebte, bot sich ihm dadurch die Chance, nicht weiter nur am Rande der europäischen Geschichte und Geschehnisse stehen zu müssen. Im Januar 1620 ließ sich Bethlen zum Fürsten Ungarns wählen, schloß mit den Böhmen einen Beistandspakt ab und kündigte den Waffenstillstand mit dem Kaiser auf.

Im Juli 1620 fand in Neusohl/Banska Bystrica ein Landtag statt, auf dem sich Bethlen, wie er bereits ein Jahr zuvor angekündigt hatte, zum ungarischen König wählen liess. Johannes Bocatus kam auf diesem Landtag eine besondere Rolle zu. Er richtete für die Vertreter der schlesischen und österreichischen Stände ein Gastmahl aus und begrüßte die Gäste mit einem lateinischen Gedicht, in dem er alle anwesenden Vertreter namentlich nannte, und sein 18jähriger Sohn Melchior trug Verse seines Vaters vor. In einem an den Dichter und Mediziner Caspar Cunrad nach Breslau gesandten Brief unterzeichnete sich Bocatus nach der Wahl Bethlens zum ungarischen König stolz mit seinem neuen Titel *Historicus regius*.

Die Konföderierten unterschätzten jedoch die Stärke der katholischen Union. Am 8. Nov. 1620 endete der Kampf am Weißen Berg nach einer nur anderthalb stündiger Schlacht mit einer verheerenden Niederlage der böhmischen Seite. Daraufhin schloß Bethlen mit dem Kaiser einen Vertrag über sein Ausscheiden aus dem antihabsburgischen Lager. Der Kaiser forderte die ungarische Krone von Bethlen zurück und verlangte die Auslieferung seiner wichtigsten Leute wie auch die Rückgabe der von Bethlen enteigneten Güter an ihre ehemaligen katholischen Besitzer. Im Gegenzug sollte Bethlen 2300 000 Taler, die Fürstentümer Opatowitz und Ratibor und den Titel eines deutschen Fürsten erhalten. Der Handel um Geld und Güter endete mit einem Misserfolg Bethlens. Als dann auch Schlesien die antihabsburgische Konföderation verließ, kam es im April 1621 erstmals zu Auseinandersetzungen zwischen den Konföderierten und dem Kaiser.

nersetzungen zwischen Bethlen und seinen engsten Vertrauten. Die veränderte Haltung des Adels gegenüber Bethlens Politik hatte sich allerdings schon zu Jahresbeginn angedeutet, als der höchste ungarische Beamte Sigismund Forgács während der Verhandlungen auf die kaiserliche Seite übergetreten und dafür vom Kaiser amnestiert worden war. In Prag begannen am 11. Juni 1621 die Exekutionen der Führer des antihabsburgischen Aufstandes. Unter den Hingerichteten befand sich auch der berühmte Mediziner und Rektor der Universität Prag Johannes Jessenius, den Bocatus auf dem Landtag in Neusohl kennengelernt hatte.

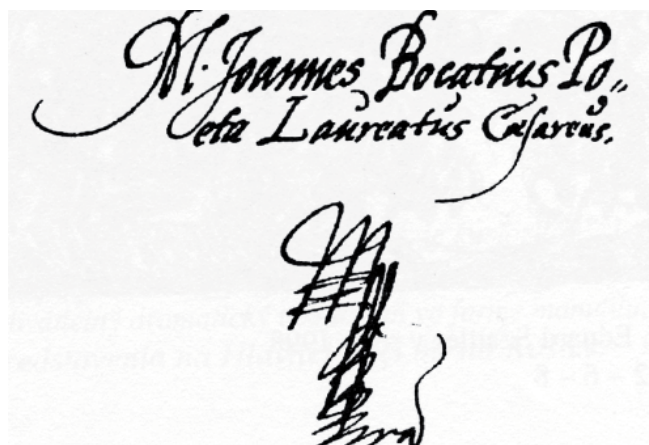
Im Sommer 1621 erlitten Bethlens Truppen eine Niederlage nach der anderen. Der Einnahme von Preßburg/Bratislava und Ödenburg/Sopron folgte die Vergeltung des Kaisers. Allein in Csepreg wurden bei einer Strafexpedition 1000 Menschen in der Kirche umgebracht. Bethlen und seine letzten Getreuen – also auch Bocatus, der die kaiserliche Justiz am eigenen Leib kennengelernt hatte – wussten, was sie erwarten würde, wenn sie in die Hände der Kaiserlichen fallen würden. In seiner Not wandte sich Bethlen an die Türken und bat um militärische Unterstützung. Inzwischen aber zeigten sich nicht nur bei den obersten Heerführern, sondern auch in der Truppe Auflösungserscheinungen. Ungeachtet dieser schier aussichtslosen Lage drangen Bethlen und der Markgraf von Jägerndorf in Mähren ein und eroberten im September Strážnice/Veselí, Uherský Brod, Litovel, Uničov, Zábřeh und Třebova.

Als Folge der ständigen Kämpfe herrschte in Mähren große Lebensmittelknappheit, die Menschen hungerten und es grassierten Epidemien. Bethlen konnte sich nur halten, indem er für seine Truppen Nahrungsmittel herantransportie-

ren ließ. Seinen Sitz nahm er im Oktober 1621 im eroberten Uherský Brod/Ungarisch Brod. Die Verhandlungen mit dem Kaiser begannen am 10. Okt. 1621. Bethlens Verhandlungsführer, der junge Emmerich Thurzó, ein ehemaliger Schüler Bocatus', erlag im Verhandlungsort Nikolsburg-Nikolov einem Lungenleiden. Einen Tag nach Ablauf der dadurch eingetretenen Verhandlungspause verstarb Johannes Bocatus am 12. Nov. 1621 im mährischen Uherský Brod, fern von seiner Heimatstadt Vetschau, in die er nicht zurückkehren konnte. Seine Grabstätte ist unbekannt.

Berücksichtigt man Bocatus' unruhevolles Leben ist das von ihm hinterlassene literarische Erbe beachtlich. Seine lateinischen Verse sind bewundernswert; als Mensch ist er uns in seinen deutschen Versen und Briefen am nächsten.

Die Spuren vieler verdienstvoller Männer aus der Zeit nach der Reformation sind heute durch das Geschehen von Jahren und Jahrhunderten verblasst. Wirken und Werke von einigen wie zum Beispiel von Bocatus aus dem wendisch-deutschen Vetschau in der Lausitz sind noch bekannt. In seiner zweiten Heimat im ehemaligen Oberungarn, wo zahlreiche nationale Minderheiten lebten, ist er zwar besser bekannt als bei uns, doch vergessen ist er in der Lausitz nicht. Besonders die Stadt Vetschau – Magistrat wie Kirche – bewahren das Andenken an ihn. In wissenschaftlichen Publikationen erschienen Beiträge über Leben, politisches Wirken und literarisches Schaffen unseres Landsmannes. In der Vetschauer Wendischen Kirche fand vor einigen Jahren eine Bocatus gewidmete wissenschaftliche Konferenz statt und in ihr befindet sich eine Dauerausstellung über Leben und Werk dieses berühmten Sohnes der Stadt Vetschau.



M. Joannes Bocatus Po.
eta Laureatus Caesaris.

Johannes Bocatius poeta laureatus

Pro Lusatia

O natale solum, carissima Lusatis ora
Mortibus an dignus non tribus ipse forem,
Te sine gligerem, starsque ingloria, mater
Lusatia, ingratus peccat uti cuculus.
Et laetor, te Matthias rex, ipsemet intrans
Quod visit. Salve, patria cara, diu.

Na Łužycu *(delnjoserbsce)*

Ow rodny kraj moj, nejlubša Łužyska zemja!
Njecesny wěšće by był, gaby ja zabydnuł
swojich wošcow,
gaby na tebe njespomnjeł, njechwalił šu,
Łužyca mašeř,
nježěkownje a grěšnje by ja rowno ak kukawa
cynił.
Och kake wjasele: Kral Matthias se wo tebe
stara.
Domownja droga, trajnego kwi' denja buž se
nět wěsta!

Na Łužicu *(hornjoserbsce)*

Ow mój ródny krajo, najlubša Łužiska zemja!
Bjezčestny zawěrnó zabył ja bych swojich
wótcow,
njebych-li spomnił na tebe, će njesławił,
Łužica-mašeř,
bjezdžaknje, hrěšnje bych jednał, kaž kokula
čini.
Kajka radosć: Kral Matthias' wo tebe so stara,
Domizna droha, nětk trajneho kčěwa budž
wěsta!

An die Lausitz

O mein Geburtsland, du Erdstrich,
den Lausitzern lieb über alles!
Ehrlos verleugnete ich all meine Ahnen
gewiss,
wenn ich nicht deiner gedächte und dich,
Mutter Lausitz, nicht rühmte,
schäbig und undankbar wärs, so wie der
Kuckuck es hält,
Wie bin ich froh, dass der König Matthias
sich deiner nun annimmt,
Heimat, du teure!
Nun sei dauernder Blüte gewiss.

Přełožki/preklady/Übersetzungen Kito Lorenc



Mag. Art. Johannes Bock-Bocatius Poeta Laureatus

geboren am 25. Dezember 1569 in Vetschau
Pädagoge in Eperies-Prešov
Bürgermeister in Kaschau-Košice
Gesandter des ungarischen Fürsten Stephan Bocskay
im Kampf für die Religionsfreiheit
Gefangener des Kaisers im Weißen Turm zu Prag
Flucht aus dem Kerker
Historiograph und Rat des siebenbürgischen Fürsten
Gabriel Bethlen
gestorben am 12. November 1621 in Uherský Brod

Erzürn dich nicht, o frommer Christ,
Wer weiß, was du zu Jahre bist,
Ist heuer dein die Klage.

Ruf treulich an
denselben Mann,
Der helfen kann all' Tage.
Amen.

* 25. decembra 1569 vo Vetschau (Wětošow)
pedagóg v Prešove, richtár v Košiciach
vyslanec uhorského kniežata Štefana Bočkaja v boji za
náboženskú slobodu
cisárov väzeň v Bielej veži v Prahe, útek zo žalára
historiograf a radca sedmohradského kniežata
Gabriela Bethlena
† 12. novembra 1621 v Uherskom Brode

Nepodliehaj hnevu, ó, zbožný kresťan,/ kto vie, ako sa ti
povodí o rok,/ zatiaľ čo teraz žalostíš./ Vzývaj Toho, kto ti
bude nápomocný po všetky dni. Amen



*Wopomnjeňske tafle na češć Jana Bocatiu-
sa (nalěwopři Serbsko-němskej cyrkwi we
Wětošowje a na jeho bywšim bydleniskim domje
w Košicach(horjeka)*

*Pamätnä tabuľa na počesť Jána Bocatia na
lužickoserbskem-nemeckom kostole vo Vetschau
(naľavo) a na jeho dome v Košiciach (vyššie).*

*Gedenktafeln zu Ehren Johannes Bocatius an
der Wendisch-deutschen Kirche in Vetschau
(links) und an seinem ehemaligen Wohnhaus in
Košice (oben).*

Johannes Bocatius poeta laureatus

Košiciam

Martove Košice, bojovným Hunom predobre
známe, nad našou kráľovskou vlasťou, nad bla-
hom ochotné bdiieť!

Vy, čo nás silou chránite, takisto tieto, hľa, kraje,
toľkoráz udatné srdcia vojakov vediete v diaľ.
Úžasné mesto, jak vy, je básnikom náročnou té-
mou, keby som zmohol dať v básni, zásluhu
máte len vy!

Rozlohou síce ste malé, no slávnou povestou
všade rozľahlé, všade kde má len hranice široký
svet. Od vás je závislá zem aj to, jak veľmi sa
skeje chovanec Martov, v cisárskych zbraniach
oddaný – šík.

Podľa mňa nebudú opustené ostatné mestá,
kým nám budete šťastným pánom a ochrancom
vy. Prvé v zručnosti vojenskej vládnete! Uhorské
mužstvo úsudkom vašim sa riadi – zanechá role
a pluh.

Bez vás nič, bez vašej slávy nič nezmôžu ostatné
šíky, ktoré združuje v jedno vaša tak udatná čnosť.
Na váš rozkaz sa pešiáci, šíky jazdecké pohnú,
za vodcu ríše vás majú predáci, ste im sťa kráľ.
Hlavne však žiarite vo svojich hrdinoch! Vo večnej
chvále široko-d'aleko v povesti letíte cez celý svet.
Máte vodcu, čo spravuje najvyššie štátnické veci,
poddaných chráni a krotí srdcia, čo pýchou sú zlé.
Uhorskú kráľovskú moc mu zverili, pánom ho zovú,
dokonca otcom, lebo nadmieru dobroty má.
Veľký kmeť, ty vodca mesta i sveta, čo getskú
Eríniu s pomocou Marta skrotíš a dosiahneš zdar,
tvoje vojská nech bohovia spravujú, Teuffenbach
slávny víťaz, nech d'aleko v sláve urobia večným náš
kraj!

Ostaň ty jedinou regulou v riadení začatej vojny,
najvyšším zostaň, nech v tvojom velení vzráha sa
ľud!

Vám sa tiež patrí, vládne komory, ktorým je zverené
blaho kráľovstva, rozvážne viesť sa múdrosťou
starcových úst.

To nech náleží, Hoffman, úradu tvojemu a tvojim,
Soforsyné ťa vedie, panna to zbožná a ctná.
Vy ste tiež, hrdinské srdcia, pýchou košických
hradiab, v ktorých, ak neblčia vojny, pre vás je
radosťou žiť.

Prajem vám, Košice, kvitnite v kráse a sile! Kiež
navždy pevcom som vašim, ja vďačné chvály vám
pokorne vzdám.

Za svojho pevca ma s láskou prijmite, ochranca
verný, predtým váš patronát zažil ne jeden učený
muž.

víťaz, nech d'aleko v sláve urobia večným náš kraj!
Ostaň ty jedinou regulou v riadení začatej vojny,
najvyšším zostaň, nech v tvojom velení vzráha sa
ľud!

Vám sa tiež patrí, vládne komory, ktorým je zverené
blaho kráľovstva, rozvážne viesť sa múdrosťou
starcových úst.

To nech náleží, Hoffman, úradu tvojemu a tvojim,
Soforsyné ťa vedie, panna to zbožná a ctná.
Vy ste tiež, hrdinské srdcia, pýchou košických
hradiab, v ktorých, ak neblčia vojny, pre vás je
radosťou žiť.

Prajem vám, Košice, kvitnite v kráse a sile! Kiež
navždy pevcom som vašim, ja vďačné chvály vám
pokorne vzdám.

Za svojho pevca ma s láskou prijmite, ochranca
verný, predtým váš patronát zažil ne jeden učený
muž.

Často Mars zdobí sa v boji nádherou Foibovej lýry,
umenie básne je pre zbroj ozdobou najkrajšou z krás.

Preklad prof. PhDr. Marta Kerul'ová, CSc.



Cassoviae


Martia belligeros, Cassovia, nota per Hunnos,
Regia, quae nostri sceptrum tuere soli.
Quae nos hasce potens defendis & asseris oras,
Totquae; geris porro fortia corda virum.
Urbs mihi materies quam tu gravis una poetae,
Si quid ego possem carmine, sola fores.
Parva quidem tractu; sed nomine sparsa per o
Egregio vasli quâ iacet orbis iter.
Abs te pendet humus, quam laté fulget in armis
Dedita Caefareis, Martis alumna, cohors.
Non reliquas urbeis amissas esse fatebor,
Tu donec nobis arbitra sospes eris.
Prima sciens belli dominaris & Hungara pubes
Seruit ad arbitrium ponit & arua tuum.
Nil finete, nil laude tua sine caetera possunt
Agmina, virtuti consociata tuae.
Quando iubes, pedites turmaeq; moventur equestres;
Te proceres regni Caesaris instar habent.
Imprimisq; tuis clares heroibus; orbem
Passim per totum praepete laude volas.
Est tibi Dux, qui summa gerit moderamina rerum;
Subiectis parcat, corda superba domat.
Regis ei Hungarici quum sit concessa potestas,
Se dominum, immo patrem, pro bonitate probat.
Magne senex, nostrae caput urbis & orbis, Erynnin
Qui Geticam felix Marte sequace premis.
Dij, Teuffenbachi, faciant tua praelia late
Aeternent nostros, inclite victor agros.
Sola gubernandi coepto sis regula bello,
Sis sumus auspiciis prospera turba tuis.
Vos etiam Camerae queis tradita regia fornix,
Consilium, ore seni suppeditare decet.
Hoc, Hoffmanné, tui sit muneris atq;, tuorum,
Quem pia Sophrosyne virgoq; iusta regit.
Moenibus estis honos quoq; vos heroica corda,
Quos, nisi bella flagrent, heic residere iuvat.
Tu floreq; valeq; precor, Cassovia, posthae
Praeco tuae laudis carmine semper ero.
Fida favore patrona tuum me respice vatem,
Quum soleas doctis ante favere viris.
Se quoq; vel cythara Mars ornat Apollinis; armis
Musica praeclarum saepe fuere decus.


Johannes Bocatius' - Publikacije/ Schriften

1594	Celadon	Bartphae (Bartfeld)
1595	Ungaria gratulans	Bartphae (Bartfeld)
1596	Siracides vel Ecclesiasticus Jesu, filii Sirach	Wittenberg
1596	Oratio de profanitate Turcicae religionis de- que rebellionis maledicti regni initiis et incrementis	Wittenberg
1597	Castra temperantiae	Bartphae (Bartfeld)
1598	Munus iudicale	Bartphae (Bartfeld)
1598	Elegiae duae	Bartphae (Bartfeld)
1598	Musae parentales	Bartphae (Bartfeld)
1599	Novus annus Bartphae	(Bartfeld)
1599	Hungaridos libri poematum V	Bartphae (Bartfeld)
1599	Epigramma in contionem Friderici Usrai	
1602	Insignia ... Georgii Bastae	Vienna (Wien)
1604	Regentenspiegel	Bartphae (Bartfeld)
1604	Cordificium (in patenti forma)	Pragae (Prag)
1605	Prosopopoeia	Claudiopoli (Klausenburg)
1605	Relatio vel Epistolica Commemoratio Handschrift	
1606	Areopagita	
1606	Epigramma de victoria Transilvanica Vienna	(Wien)
1606	Expostulation cum deside domino	
1606	Pro dignitate caesareae maiestatis et domus Austriacae	
1611	Bocatius redivivus Cassoviae	(Kaschau)
1611	Salomon Hungaricus Cassoviae	(Kaschau)
1611	Gemina Hungariae conversio	
1611	Olympias carceraria Handschrift, 141 S.	
1612	Hexasticha votiva, Bartphae Bartphae	(Bartfeld)
1612	Militia S. Georgii Cassoviae	(Kaschau)
1612	Militia S. Ioannis Cassoviae	(Kaschau)
1613	Idea Christianorum Praha	
1614	Narikanj plactivé krestianuv	Praha
1614	Oratio Dominica polyglottos	Cassoviae (Kaschau)
1614	Matthiadeos carmina heroica	Cassoviae (Kaschau)
1614	Hebdomelodia ps. 103	Cassoviae (Kaschau)
1614	Ordo lectionum *	
1615	Parentalia	Cassoviae (Kaschau)
1616	Ad dominus Lectores et Inscriptores	
1618	Anser nuptialis	Cassoviae (Kaschau)
1618	Hornus cometa	Cassoviae (Kaschau)
1618	Ecloga de nuptiis Ernesti Thurzo	
1620	Mercurius historicus	Leutschoviae (Levoča)
1621	Historica parasceve	Cassoviae (Kaschau)
1621	Epigramma gratulatorum	Cassoviae (Kaschau)
1621	Gabriel, rex Hungariae	Cassoviae (Kaschau)
1621	Res gestae in Hungria et Transylvania sub tribus imperatoribus et regibus Rudolpho II., Matthia II. et Ferdinando II. nec non Gabrielis Bethlen. Auctore Johanne Bocatio	

AVGERII **847536**
GISLENI
BVSBEQVII D.
 LEGATIONIS TVRCICÆ
 Epistolæ quatuor.
QUARVM PRIORES DVÆ
ante aliquot annos in lucem prodierunt
sub nomine Itinerum Constanti-
nopolitani & Amasiani.
 ADIECTÆ SVNT DVÆ ALTERÆ.
 Eiusdem de re militari contra Turcam
 instituenda consilium.







PARISIIS,
 Apud **ÆGIDIUM BEYS**, via Iacobæ,
 ad insigne Lilij albi.
 M. D. LXXXIX.

Johannes Bocatius

ORATIO
 DE PROFANITATE
 TVRCICÆ RELIGIONIS
 de quo rebellis maledicti regni ini-
 tiji & incrementis,
habitu.
 In
Inhita Academia VViebergensi
 a
VIRO CLARISSIMO
ET DOCTISSIMO DOMINO
M. ANTONIO EVONYMO CARINTHO,
 Ethicæ & Logices Professore publico, cum 49. doctor
 Viro gradu Magistrus ij publicis solemni-
 tatibus insignitus:
 Item
QVESTIO,
de Turca imperio & potentia Tyr. nuda illa in scripturis dicitur
exce proditio. & quid de illa Spiritus Domus dicat.
 proposita.
 a
M. IOHANNÉ BOCATIO P. L.
 Scholæ Epper. Rector, cui respondit
vir clarissimus doctissimus et humanissimus M. LAURENTIUS PA-
RIEVS Hebraæ lingue Professor publicus.





WITEBERGÆ,
 Typis M. Georgij Mulleri, Anno 1596.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:hbz:5:1-26367-p0001-3

Beschreibung
Einer Legation vnd
Reise / von Wien aus Osterreich auff
Constantinopel / Durch den Wolgeborenen
 Herrn / Herrn David Wagnadn / Freyherrn zu Son-
 neck / vnd Pfandscherrn auff Bleyburg / Auß Kö-
 nigslicher Keyserlichen Maiestat befehlig
 vnd abforderung an den Türcki-
 schen Keyser / Anno 72.
 verrichtet.

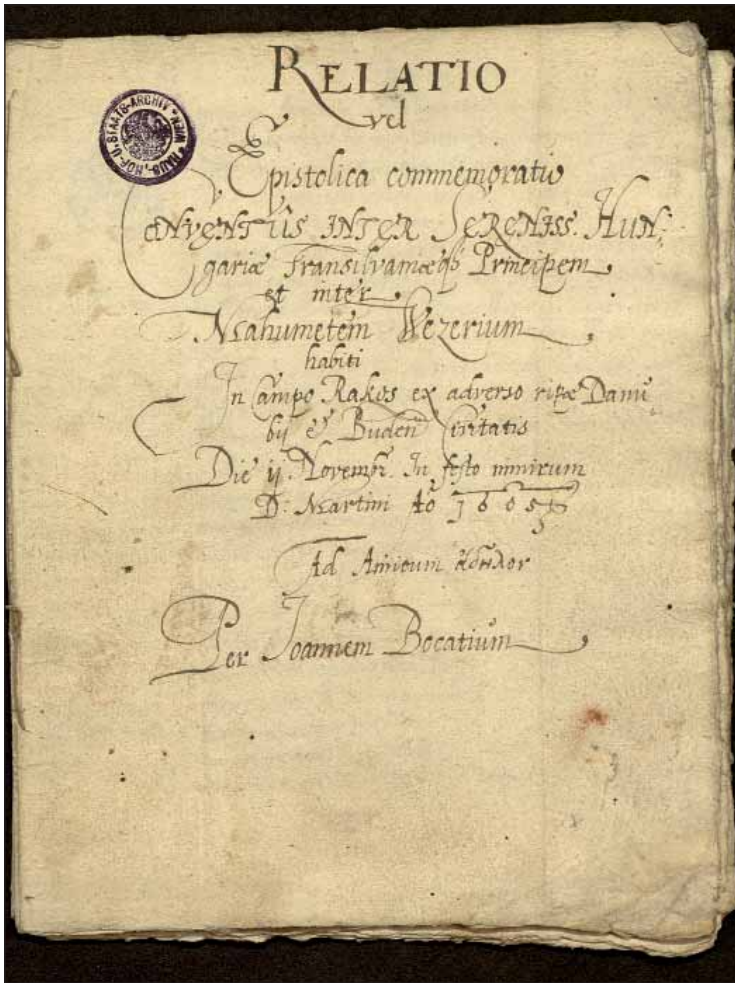
Darinn die Geschenck so C. G. dem
 Türcken / seinen Rätthen vnd Befehlhabern
 selbst vberantwortet / vnd sonst viel schöner Hi-
 storien / Antiquiteten vnd Geschich-
 te / gar lustig zu lesen / beschriben
 vnd verfasst sein /
 vormalo nie auß-
 gangen.

Zuhnd aber in Druck verfertiget/
 Durch
M. FRANCISCVM OMICHIVM
 Cum Priuilegio.

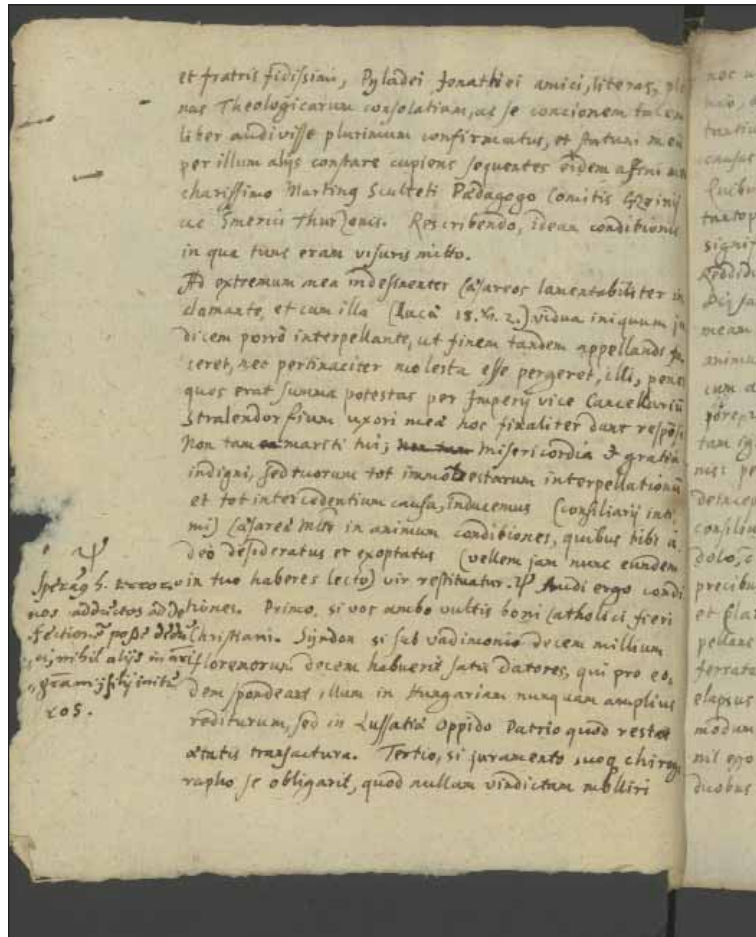
Zu Güstrow im Fürstlichen Meckelnburgischen
 Hofflager / Anno 1582.

SIRACIDES
VEL ECCLESIASTICVS
 IESV, FILII SIRACH, PARÆNE-
 tics ad vitam bene beateq; transigendam, in do-
 cos communes redactæ, & versibus ele-
 giacis redditæ per
M. IOHANNEM BOCATIVM
Wetschariensem P. L. Scholæ jam Epperiensis
in Hungariâ superiore Rectorum.
 Dedicatæ
MAGNIFICO DOMINO
CHRISTOPHO LIBERO BARONE
 à Teuffenbach Capitaneo generali in
 Hungariâ superiore,
 Et
 Quinq; ibidem regijs & liberis confederatisq; civi-
 tatibus,
 Callovix, Leutschovix, Bartphæ, Epperies,
 Cibinio.
 Cum præfatione
 Dn. **ÆGIDII HVNNI, SS. THEO-**
 logiæ Doctoris, Professoris & Pastoris
 VVitebergensis.

WITEBERGÆ,
 Typis M. Georgij Mullerj, Anno 1596.



Wětošow/Vetschau



Pamätná tabuľa na jeho dome v Košiciach/
Spomnjeńska tofla na jogo nĕgajšnem domje/
Gedenktafel an seinem ehemaligen Wohnhaus
in Košice

Wudaće składnostnje

**XVI. Seminara słowjanskich narodnych mjeńšin a narodow
Federalistiskeje unije europskich narodnych skupin (FUEN)**

organizowany wot Domowiny - Zwjazka Łužiskich Serbow z.t.
w lěće pomjenowanja Košic na Europsku kulturnu stolicu

**Vydané pri príležitosti XVI. seminára slovanských menšín a národností
Federalistickej únie európskych národnostných skupín (FUEN),**

ktorý organizuje Domowina – Zváz Lužických Srbov
v Košiciach v roku menovania za Európske hlavné mesto kultúry

Herausgegeben anlässlich des

**XVI. Seminars slawischer Minderheiten und Volksgruppen
der Föderalistischen Union europäischer Volksgruppen (FUEV)**

organisiert von der Domowina - Bund Lausitzer Sorben e.V.
im Jahr der Wahl der Stadt Košice zur Europäischen Kulturhauptstadt

7. 11. - 10. 11. 2013 Košice - Słowaska/ Slovensko/ Slowakei



Maćica Serbska z.t.

Maćica Serbska z.t.
Sorbische wissenschaftliche
Gesellschaft

Postplatz 2/Póstowe naměsto 2
02625 Bautzen/Budyšin
www.macica.sorben.com



DOMOWINA

Zwjazk Łužiskich Serbow z.t.
Zváz Lužických Srbov
Bund Lausitzer Sorben e.V.

Postplatz 2/Póstowe naměsto 2
02625 Bautzen/Budyšin
www.domowina.de
www.fuen.sorben.com